

॥ ણમોત્થુ ણ સમણસ્સ ભગવાનો મહાવીરસ્સ ॥
॥ આયાનો ગુરુબહુમાણો ॥

વૈરાચ

પરમ તરફ પા પા પગાલી

પ્રિયમૂ

અહો શુતમ्

શા. બાબુલાલ સરેમલજી

સિદ્ધાચલ બંગલોઝ, હીરા જૈન સોસાયટી,

સાખરમતી, અમદાવાદ-૩૮૦૦૦૫. મો. ૯૪૨૬૫૮૫૮૦૪

ahoshrut.bs@gmail.com

બિષયાનુક્રમ

ક્રમ..... વિષય	પૃષ્ઠ	ક્રમ..... વિષય	પૃષ્ઠ
(૧) સ્વીવિરાગ	3	(૧૭) ... શરીરસંસાર	૩૮
(૨) ઈન્ડ્રિયનિરોધ	૫	(૧૮) ... પ્રશરિત સંસાર	૪૦
(૩) અર્થવિરાગ	૭	(૧૯) ... દ્રવ્ય સંસાર	૪૨
(૪) સંસારવિરાગ	૧૦	(૨૦) ... ક્ષેત્ર સંસાર	૪૪
(૫) વિષયવિરાગ	૧૪	(૨૧) ... કાળ સંસાર	૪૬
(૬) તીવ્ર આરંભ ત્યાગ	૧૭	(૨૨) ... ભાવ સંસાર	૪૭
(૭) ગૃહવાસનિર્વદ	૧૯	(૨૩) ... દુદન-નામ-જાતિ-પીડા	
(૮) દર્શન	૨૦	સંસાર	૪૮
(૯) ધર્મહિમા	૨૧	(૨૪) ... દ્વિતીય પુરુષ પ્રકાર	૪૯
(૧૦) ... મૃત્યુ	૨૩	(૨૫) ... નારિતકમન	૫૦
(૧૧) ... પ્રથમ પુરુષ પ્રકાર	૨૫	(૨૬) ... આસ્તિક્ય	૫૧
(૧૨) ... આહારસંસાર	૨૮	(૨૭) ... મોહરતિ ભંત્રી	૫૪
(૧૩) ... સંબંધસંસાર	૩૦	(૨૮) ... તૃતીય પુરુષ પ્રકાર	૬૫
(૧૪) ... સત્તાસંસાર	૩૨	(૨૯) ... યોથો પુરુષ પ્રકાર	૭૪
(૧૫) ... ભોગસંસાર	૩૩	(૩૦) ... પંચમ પુરુષ પ્રકાર	૭૫
(૧૬) ... સમૃદ્ધસંસાર	૩૪	(૩૧) ... ષષ્ઠ પુરુષ પ્રકાર	૭૮

(સ્થાન)

આધારો યાખ્રિલોક્યા જલધિજલધરાર્કેન્દ્વવો યાખ્રિયોજ્યા,
મુજ્યન્તો યતપ્રસાદ્વાદ્સુરસુરનરાધીશ્વરૈ: સમ્પદોડપિ ।
આદેશ્યા યસ્ય ચિન્તામણિસુરસુરભીકલ્પવૃક્ષાદ્વયસ્તે,
શ્રીમાન् જૈનેન્દ્રધર્મ: કિસલયતુ સ વ: શાશ્વતીં મોક્ષલક્ષ્મીમ् ॥



* સ્ત્રી વિરાગ *

- પોટેશિયમ સાઈનાઈડ એ જેર છે - આટલું જ્ઞાન એનાથી ગભરાવીને દૂર રાખે છે. પરમ પાવન શ્રી દશવૈકાલિક આગમ કહે છે - સ્ત્રી એ જેર છે - આપણી પ્રતિક્રિયા શું છે ?

વિભૂસા ઇત્થીસંસગો પણીયં રસભોયણં ।
ણરસમદ્તગવેસિસ્મ વિસં તાલઉડં જહા ॥

વિભૂષા, સ્ત્રી સંસર્ગ, પ્રાણીત રસ ભોજન - આ બધું આત્માર્થી મનુષ્ય માટે તાલપુટ વિષ છે.

- તમે માનો તો ય જેર એ જેર જ છે. તમે ન માનો તો ય જેર એ જેર જ છે. અનંતજ્ઞાનીઓના વચ્ચેનોની અશ્રદ્ધા એ અંતર્ગત જેર છે, જે જીવને અનેક બહિર્ગત જેરના ધૂંઠા પીવડાવે છે, અને અનંત મૃત્યુના પનારે પડે છે.

- મોક્ષાભિકંખિસ્મ ઉ માણવસ્સ,
સંસારભીરુસ્સ ઠિયસ્મ ધર્મે ।

ણેયારિસં દુત્તરમથ્ય લોએ,
જહિત્થીઓ બાલમણોરમાઓ ॥ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર ॥

માનવ મોક્ષાભિલાષી છે, સંસાર ભીરુ છે, ધર્મી છે, તો ય એને મોક્ષની પ્રાપ્તિ દુષ્કર થઈ જાય છે, જેનું કારણ છે સ્ત્રી, આ જ એ દરિયો છે. જેને તરતા તરતા એ હાંઝી જાય છે. બાલિશ જીવોને સ્ત્રી સુંદર લાગે છે ને લગભગ જીવો બાલિશ હોય છે.

- એ ય સંગે સમउત્તરિતા,
સુઉત્તરા ચેવ હવંતિ સેસા ।

જહા મહાસાગરમુત્તરિતા,
ણઈ ભવે અવિ ગંગાસમાણા ॥



સ્વીને પાર કરી લે એના માટે બીજું બધું જ પાર કરવું સહેલું છે, જેમ કે મહાસાગરને પાર કરીને ગંગા જેવી નદીને ય પાર કરવી સહેલી થઈ પડે છે. - ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર

- બીજા આપો આપ તરાશે એક જ દરિયો પાર કરી લે.
- નારકને ભયસંજ્ઞા વધુ હોય છે, તિર્યચને આહારસંજ્ઞા વધુ હોય છે, દેવને પરિગ્રહસંજ્ઞા વધુ હોય છે, મનુષ્યને મૈથુનસંજ્ઞા વધુ હોય છે. મોક્ષમાર્ગ મનુષ્યભવમાં છે. મનુષ્યમાં સ્ત્રીરાગ વધુ હોય છે. એટલે મોક્ષમાર્ગનું પ્રબળ વિઘ્ન સ્ત્રીનો રાગ છે. સ્ત્રી હોય, તો જ એનો રાગ થાય. એ અપેક્ષાએ મોક્ષમાર્ગનું પ્રબળ વિઘ્ન સ્ત્રી છે. સ્ત્રી માટે પુરુષ છે.
- યસ્ય સ્ત્રી તસ્ય ભોગેહા, નિ:સ્ત્રીકસ્ય કા ભોગભૂ: ? ||
સ્ત્રીયં ત્વક્ત્વા જગત્યક્ત્વા સુખી ભવ ||
- જેની પાસે સ્ત્રી છે, તેને ભોગની ઈર્છા થાય, જેની પાસે સ્ત્રી જ નથી, એને વળી કેવો ભોગ ? સ્ત્રી છોડી એટલે જગત છોડ્યું. ને જગત છોડ્યું એટલે તમે સુખી જ થવાના. - ઉપનિષદો.



* ઈન્દ્રિય નિરોધ *

- કોઈ કમાઈ શકે એ માટે પોતાની નુકશાની કરવી એ ધંધાનું નામ છે વિષયભોગ.
- કોઈને લોહી પીવડાવવા માટે આપણી છાતીમાં ખંજર ભૌંકવું એનું નામ વિષયભોગ.
- કોઈના ઘરની આગ જોઈને પોતાના ઘરમાં આગ લગાડવી એનું નામ વિષયભોગ.
- વાઘ ભૂખ્યો છે, માટે એને પોતાની જાત ધરી દેવી આનું નામ વિષયભોગ.
- સ્વનું બગાડીને પરનો શાણગાર કરવો એનું નામ વિષયભોગ.
- નિજગુણભોગ કે વિષયભોગ - બે જ વિકલ્પ છે. બીજા શબ્દોમાં - યા તમે મજા કરો ને યા તમારા દુશ્મન મજા કરે - બે જ વિકલ્પ છે. દુશ્મન મજા કરે, તો તમને સજા થવાની એ નક્કી છે, શું કરવું ? એ તમારે નક્કી કરવાનું છે.
- અજિઝિદિએહિં ચરણ કદું વ ધુણેહિં કીરઙ અસારં ।

ઈન્દ્રિયપરાજ્યશતક કહે છે - ઈન્દ્રિયો એ કીડા છે, જે તમારા સદાચરણા લાકડાને અંદરથી ફોલી ખાય છે. એક મોક્ષાર્થી જ્યારે ઈન્દ્રિયોને છુટ્ટો દોર આપે છે, ત્યારે એ આજ સુધીની આરાધનાઓને ખોખલી બનાવી દેવા માટે ગ્રીન સિઝલ આપે છે.

- ઈન્દ્રિયોને છુટ્ટો દોર આપવો એટલે પોતે જે દોરડાથી સંસારના કૂવામાંથી બહાર નીકળી રહ્યો છે, તે દોરનું કાપી નાંખવા માટે પોતાના દુશ્મનને છરો આપવો.
- કેરીના રસમાં જેને પોતાનું પીલાઈ ગયેલું પુણ્ય દેખાય એનું નામ શ્રાવક. સુંવાળી ચામડીમાં જેને નરકની કરવત-ધાર દેખાય એનું નામ શ્રાવક. અતાર અને પરક્ષ્યુમસમાં જેને વિષાના કીડા તરીકેની પોતાની જાત દેખાય એનું નામ શ્રાવક. મુવી કે ડ્રામામાં જેને અનાદિથી આજ સુધીનું



પોતાનું ભવનાટક દેખાય એનું નામ શાવક. ફિદમી ગીતોમાં જેને આત્મરસ્વભાવમૃત્યુના મરણિયા સંભળાય એનું નામ શાવક.

- આ ક્ષાણે સંસાર છૂટી શકતો હોય, તો જે બીજુ ક્ષાણ સુધી રોકાય નહીં એનું નામ શાવક.
- માથું ફાડી નાંખે એવી દુર્ગંધ છોડતા મહદાઓની વચ્ચે રહેલો માણસ જેવો ત્રાસી ગયો હોય એવો જે સંસારથી ત્રાસી ગયો હોય એનું નામ શાવક.
- કરોડોની કમાણીમાં ય જેને આત્માની ચોકખી ધૂળધાણી દેખાય એનું નામ શાવક.



* અર્થ વિરાગ *

- દુનિયા માને છે કે એને ‘નથી’ ની તકલીફ છે, હકીકતમાં એને ‘છે’ ની તકલીફ છે. લાખ રૂપિયાની આવકનો શુદ્ધ આધ્યાત્મિક અર્થ છે તમારામાંથી લાખ રૂપિયાની જાવક. બાધ્ય મેળવવું એટલે આંતર ગુમાવવું. અર્થાત્ ઘૂળ મેળવવી, સોનું ગુમાવવું.
- રોજ ફૂટપાથની ધારે ધસધસાટ ઉંઘી જતો બિખારી આજે ઉજાગરો કરી રહ્યો છે. કારણ કે આજે એના બિસસામાં કોઈ રીતે બે હજાર રૂપિયા આવી ગયા છે. રૂપિયાએ એને શું આપ્યું ?
- રૂપિયા એ જરૂરિયાત છે. એ વધુમાં વધુ શરીરની અપેક્ષાએ વાત છે. રૂપિયા ન હોવા એ જરૂરિયાત છે. એ આત્માની અપેક્ષાએ વાત છે. તમે લાખ બચાવ કરો કે પૈસા વગર ચાલે એમ નથી. પણ પૈસાથી તમારા આત્માને નુકશાન થવાનું હોય, તો તમારે શું કરવું છે ? પૈસા વગર સંસાર નહીં ચાલે, પૈસા સાથે તમારો આત્મા નહીં ચાલે - તમારે કોને ચલાવવો છે એ નક્કી કરો.
- પૈસાથી ધર્મ થાય એ ભાન્તિ છે. પૈસો એ પાપ છે. પાપથી ધર્મ શી રીતે થઈ શકે ? પાપ છોડવાથી ધર્મ થઈ શકે. પૂનમયંદ શેઠ પાપી હતા, પુણિયો શ્રાવક ધર્મી હતો. જો પૈસા એ પાપ ન હોત, તો પૂનમયંદ શેઠને પુણિયો શ્રાવક બનવાની કોઈ જરૂર ન હોત.
- એક પૈસો ય આપણા મનમાં આવે છે, ત્યારે આપણે પુણિયા મટીને પૂનમયંદ બનીએ છીએ. એક પૈસાનું ય મમત્વ આપણને મમ્મણાની બાજુમાં બેસાડી હે છે.
- પૈસો એ મૂર્તિમંત કલેશ છે. પૈસો એમ ને એમ પડ્યો હોય, તો ય થાક છે. તમને થાક ન લાગે એનો અર્થ એ નથી કે એ બોજો નથી, એનો અર્થ એ જ છે કે તમે સંવેદના ગુમાવી ચૂક્યા છો.

મહાનગરોની ગટરોની સફાઈ માટે જે મજૂરો નવ ફૂટ નીચે ગટરમાં



ઉત્તર છે, ત્યાં મળ-મૂત્ર વગેરેની ગંધ માથું ફાડી નાંખે તેવી હોય છે. થોડાં જ સમયમાં એ મજૂરોનું નાક તેડ થઈ જાય છે. પછી તેમને એ જ જગ્યાએ કોઈ વાંસ આવતી નથી. કોઈ શાકાહારી વ્યક્તિ પહેલવહેલી વાર મચ્છી માર્કેટમાં પગ મુકશે, તો દુર્ગંધ અસહ્ય લાગશે. પણ સતત ત્યાં જ રહેનારા લોકોને કોઈ દુર્ગંધ લાગતી નથી.

અંકિચનતાની હળવાશ સમજાશે, તો પૈસાનો ભાર સમજાશે.

ન શૂન્યાત્પરમં પૂર્ણ, નાકિશ્ચનાત્પરો નૃપ: ।

ન મौનાત્પરમા ભાષા, નાયોગાદ્યોગ ઉત્તમ: ॥

શૂન્યથી પરમ કોઈ પૂર્ણ નથી, અંકિચનથી શ્રેષ્ઠ કોઈ રાજી નથી, મૌનથી શ્રેષ્ઠ કોઈ ભાષા નથી અને અયોગ (૧૪ મુ ગુણસ્થાનક) થી શ્રેષ્ઠ કોઈ યોગ નથી.

□ અત્યારે શાંતિગ્રામ ઉપાશ્રયમાં બેઠો છું. ઉપાશ્રયની આસપાસ બગીચો છે અને આ પરિસરની બહાર જંગલ છે. બંનેમાં છે તો વનસ્પતિ જ, પણ બંને વનસ્પતિમાં ફરક છે. બગીચાની વનસ્પતિ બ્રાહીટ ગ્રીન છે. આકર્ષક છે, સિસ્ટમેટિક છે, અને પાણી પાવા માટે પગારદાર માણસ છે. જંગલની વનસ્પતિ ફિક્ઝી છે, બેડોળ છે, આડેધડ ઉગેલી છે, ને એ વનસ્પતિએ એના પાણીની સગવડ એની આસપાસની જમીનમાંથી એણે જાતે કરી લેવાની છે.

ઇતાં કોઈ સમજદાર માણસને પૂછવામાં આવે કે ‘આ બેમાંથી એક વનસ્પતિ તરીકે જન્મ લેવો ફરજિયાત હોય, તો તું કઈ વનસ્પતિ તરીકે જન્મ લે ?’ તો એ જંગલની વનસ્પતિ તરીકે જન્મ લેવાનું પસંદ કરશે.

કારણ એ જ, કે બગીચાની વનસ્પતિ પાસે નિયમિત બે છરા ધરાવતી કાતર લઈને એક માણસ આવતો રહેશે... ખાય... ખાય... ખાય... કંતેઅામ ચલાવશે... ને એ વનસ્પતિ નિત નવા મોતે ભરતી રહેશે. જો નિયમિત પાણીનું સિંચન પામીને અને સુંદર દેખાઈને ય છેવટે



આ જ અંજમ આવવાનો હોય, તો એ પાણીને અને એ સૌંદર્યને
દૂરથી જ સલામ.

પૈસો એ બ્લેમર છે, બ્યુટી છે, સ્ટેટ્સ છે. પણ એમાં નિયમિત
કપાચા કરવાનું હોય છે. પૂર્ણ સુધર્માસ્વામી ભગવાન આચારાંગસૂત્રમાં
કહે છે -

સોવહિએ ઉ લુણ્ણ બાલે ।
તમે પૈસાદાર છો તો તમે મૂર્ખ છો,
તમે કપાઈ જવાના છો.



* સંસાર વિરાગ *

- સંસાર એટલે ભંગાર. પહેલા ભંગાર ભેગો કરવા માટે દુઃખી થાઓ. પછી એને વેંચવા માટે દુઃખી થાઓ. પછી એનો નક્કો માથે પડે એટલે દુઃખી થાઓ. સંસારનો નક્કો ય ભંગાર જ હોય છે.

એજયુકેશન, જોબ, બિજનેસ, આ બધો ભંગાર ભેગો કરવા માટે પહેલા દુઃખી થાઓ, પછી એના વળતર રૂપે હસબન્ડ, વાઈફ, દીકરો, દીકરી, પ્રસિદ્ધ વગેરે મેળવવા માટે દુઃખી થાઓ, પછી એ નક્કો માથે પડે એટલે દુઃખી થાઓ.

- જન્મનિ જન્મનિ વિવિધપરિગ્રહમુપચિનુષે ચ કુદુમ્બમ् ।

તેષુ ભવન્ત પરભવગમને નાનુસરતિ કૃશમપિ શુમ્બમ् ॥

ભવે ભવે તું વિવિધ પરિગ્રહ અને પરિવાર ભેગો કરે છે, પણ તેમાં બીજા ભવમાં તારી સાથે એક નાની ઢોરી સુદ્ધા આવતું નથી.
- શાંતસુધારસ

- સં + સૂ ધાતુમાંથી સંસાર શબ્દ બન્યો છે. જેમાં સારું એવું સરકતા રહેવાનું છે, એનું નામ સંસાર. ચોક્કા શબ્દોમાં હદ વિનાની રખડપણી એનું નામ સંસાર. જેનું રોજે રોજ રહેઠાણ બદલાતું હોય, એ વાણીઓ પાકું મકાન બનાવવાની પળોજાણ કરે એના જેવી મૂર્ખામી આપણે દરેક ભવે કરી છે.

- છોકરાનું અપમાન કરી દેવા છતાં એ ન સમજે, તો એની મા કહે છે - ‘તને નાક નથી.’ અપમાન શબ્દ મોળો પડી જાય, એટલી સરભરા સંસારે આપણી કરી છે, હુવે આપણે એવી રીતે વર્તીએ કે જાણે સંસારે કાંઈ કર્યું જ નથી, તો એનો અર્થ એ જ છે, કે આપણાને નાક નથી.

પરમ પાવન શ્રી આચારાંગસૂત્રમાં સાધકનું એક વિશોભણ લઘ્યું છે - ખેયળો । ખેદક્ષ, સંસારે આજ સુધીમાં આપેલા થાક અને ત્રાસને જે સમજે. ઈન શોર્ટ, જેને નાક હોય.



૦ બદનક્ષીના કેટલાં પ્રકારો તમે કદ્યે શકો ? એક નાના ટોન્ટ મારવાથી માંડીને દેવાળિયા વેપારીને વગર કપેદે મેંશ ચોપડી ગવેદે બેસાડી ઉભી બજારે ફેરવવા સુધીની બદનક્ષી સંસાર આપણી સાથે અનંત વાર કરી ચૂક્યું છે. લાહોરમાં હિંદુ સ્ત્રીઓના ૧૫૦૦ ના જૂંડ સાથે ભાગલા વખતે ઉભી બજારે લજ્જાસ્પદ વ્યવહાર કરાયેલ. એમની દશા કેવી થઈ હોય. એમના પતિ જો જીવતા હોય ને જાણતા હોય, તો એમની દશા કેવી થાય !

ભાર્યાપરિભવં સોદું તિરશ્ચામપિ દુઃસહઃ ॥ ત્રિષઠિ ॥

પત્નીનો પરાભવ સહુન કરવો એ તિર્યંચો માટે પણ અસહ્ય છે. સંસાર આપણને આ યાતના પણ અનંતવાર આપી ચૂક્યું છે. લાહોરની ઘટનામાં મુખ્ય ભાગ ભજવનાર જે વ્યક્તિ હોય, તેની પ્રત્યે તે સ્ત્રીઓના પતિઓનો કેવો વ્યવહાર હોઈ શકે ? જો તેમનો દીકરો તે માણસ સાથે આર્થિક - સામાજિક વગેરે વ્યવહાર કરવા ઈચ્છે, તો તે પિતાનો પ્રતિભાવ શું હોઈ શકે ? એની સાથે વ્યવહાર કરવા કરતા મારી છાતીમાં છરી બોંકી દે એ ઓછું ખરાબ છે. તું મરી જાય એના કરતા પણ એ વધુ ખરાબ છે. આપણે બધા સામૂહિક આપધાત કરી દઈએ, એ હજુ સારું છે, પણ એ માણસ સાથે વ્યવહાર કરવા જેવો નથી.

એ માણસના અનંત ગુણાકારો કરો, એનો જે જવાબ આવે એ છે સંસાર. મરી જવું સારું, પણ એની સાથે વ્યવહાર કરવો સારો નથી.

આજે કદાચ પત્ની, પુત્ર, શરીર વગેરે કંઈક સારા લાગતા હોય, એનો અર્થ એ છે કે આપણને મળેલું ધર્મનું કંઈક ફળ સંસારના મૂળ સ્વભાવને અટકાવી રહ્યું છે, એના કારણે ધર્મ ન કરવો એનો અર્થ એ છે ધર્મના કારણે ધર્મ ન કરવો જોઈએ. ધર્મ ન કરો, તો તેનું ફળ પૂરું થઈ જવાનું છે, ને સંસારનો સ્વભાવ પ્રગટ થઈ જવાનો છે. ને આપણે ત્યાંના ત્યાં આવી જવાના છીએ.



ધર્મફળમનુભવતો ઇષ્યધર્માનુષ્ઠાનમનાત્મજ્ઞસ્ય ।

આત્માને નહીં સમજનાર ધર્મફળને અનુભવતો હોવા છતાં અધર્માનુષ્ઠાન કરે છે - નીતિવાક્યામૃતમ્.

આપણાને જ્યારે સંસાર સારો લાગે છે, ત્યારે હુકીકતમાં ધર્મ સારો હોય છે. દીકરો સારો છે એનો અર્થ છે ધર્મ સારો છે, પત્ની સારી છે એનો અર્થ છે ધર્મ સારો છે, ધંધો સારો છે એનો અર્થ છે ધર્મ સારો છે. ધર્મથી જ સંસારનો સ્વભાવ દબાયો હોય છે. ધર્મનો યશ સંસારને આપીને ધર્મને અપયશ આપવો - એ ‘સંસાર સારો છે’ આનો ખરો અર્થ છે.

- બધી જ શક્તિ લગાડીને સંસાર સાથેના બધાં જ છોડા ફડી નાંખવા એ જ સંસાર પ્રત્યેનું ખરું ઔચિત્ય છે.
- તમારા કહુર ખૂબસભર ખતરનાક મહાનિષ્ઠુર મહાલુચ્ચા દુશ્મન પાસે તમે તમારા ભલાની જેટલી આશા રાખી શકો એટલી આશા તમે સંસાર પાસેથી તમારા ભલાની રાખી શકો છો.
- બધા સંસાર છોડી દેશે તો સંસાર કેવી રીતે ચાલશે ? આ સવાલ જ ખોટો છે. ૮૮.૮૮ જીવો નિગોદની બહુાર જ આવવાના નથી. જે બહુાર આવ્યા એમાંથી ૮૮.૮૮ જીવો જિનશાસનની નજીક જ આવતા નથી. જે નજીક આવ્યા એમાંથી મેજોરિટી જીવો જિનશાસનને સ્વીકારી શકતા નથી, જેઓ જિનશાસનને સ્વીકારી શકે છે, તેમનામાંથી બહુ ઓછા જીવો જિનશાસનનું અનુસરણ કરીને સંસારને છોડીને આત્મકલ્યાણ કરી શકે છે.

ખરો સવાલ એટલો જ છે, કે આપણો એમનામાં આપણો નંબર લગાવવો કે નહીં ? સંસાર તો ચાલવાનો જ છે, તમે ન ચલાવો તો એ અટકી જવાનો નથી. તમે ચલાવો તો તમારું અહિત થઈ જવાનું છે એ નક્કી છે.

જે સંસારને સમજે એ એમ જ માને છે કે સંસાર એ ચલાવવાની



વस्तु જ નથી, એ વહેલામાં વહેલી તક બંધ કરી દેવા જેવી વસ્તુ છે.

સંસાર ચલાવવો કે નહીં એ આપણો વિષય જ નથી. આપણો સંસાર બંધ કરવો કે નહીં, આપણી જન્મ-જરા-મરણની પરંપરા બંધ કરવી કે નહીં, એ જ આપણો વિષય છે.

એશિયા ખંડને અરબી સમુદ્રમાં ૧૦૦ ની સ્પીડ ચલાવવો કે નહીં, એના જેવો જ આ પ્રશ્ન છે કે સંસાર ચલાવવો કે નહીં ? તમારે મોક્ષે જવું છે કે નહીં, એ નક્કી કરો, બીજી બધી જ વાત ફોગટ છે, વ્યર્થ છે અને અનર્થક પણ છે. સંસાર છોડવો નથી, સંસારનો રાગ છૂટતો નથી, આ સ્થિતિના બચાવમાં આ વાક્ય મળી આવે છે, ‘સંસાર કેવી રીતે ચાલશે ?’

સાર આટલો જ છે - સંસારની ચિંતા છોડી દો, તમારા આત્માની ચિંતા શરૂ કરી દો.



* વિષય વિરાગ *

- સિવમગસંઠિયાળ વિ જહ દુજેઆ જીવાળ પણ વિસયા ।
તહ અન્ન કિં પિ લોએ દુજેઅં ણત્થિ સયલે વિ ॥

મોક્ષમાર્ગમાં રહેલા જીવોને ય જેવા પાંચ વિષયો દુર્જ્ય છે, તેવું
બીજું કાંઈ પણ આખા લોકમાં ય દુર્જ્ય નથી. - ઈન્દ્રિય પરાજય
શતક.

- વિષયો એટલે મીઠા ગુંડા, વિષયો એટલે મધલિમ છરી, વિષયો એટલે
વિષકન્યા. વિષયો એટલે સુંદર ફૂલોથી મહેલો એટમ બોમ્બ.
- કંઈક ગમે - એમાં આપણાને કોઈ પાપ નથી લાગતું. પણ હકીકતમાં
દુનિયાનું સૌથી મોટું પાપ આ જ છે. કારણ કે એ જ બીજા બધા
પાપોને તાણી લાવે છે. ભક્ષ્ય, જ્યાણથી બનાવેલ વસ્તુ ય તમને
ભાવે છે, તો એ રાગ તમને બીજા જન્મમાં માંસાહારી બનાવી શકે
છે. સ્વપ્તની/સ્વપત્નિ આસક્તિ ય બીજા જન્મમાં દુરાચારી બનાવી
શકે છે. નીતિની કમાણીનું ય મમત્વ બીજા જન્મમાં ચોર-લૂંટારો બનાવી
શકે છે.

નૈશ્ચયિક ભક્ષ્ય એ છે, જે વિરક્તપણે ખાવામાં આવે છે. નિશ્ચયનયથી
રાગયુક્ત ભક્ષાણ જેનું પણ કરાય તે અભક્ષ્ય છે. આત્મા રાગ કરે
એ નૈશ્ચયિક અભક્ષ્યભક્ષાણ છે.

નૈશ્ચયિક સ્વદારાસંતોષનો અર્થ છે આત્મપરિણાતિમાં જ પૂર્ણ
સંતુષ્ટિ. નૈશ્ચયિક પરસ્વીગમનત્યાગનો અર્થ છે પરપરિણાતિનો સંપૂર્ણત્યાગ.

કાન્તા મે સમતૈવૈકા - આ પદ દ્વારા જ્ઞાનસારે આ જ વાત
કહી છે. ધૃતિપત્નીમુપગુહ્ય શેરતે - આ શબ્દો દ્વારા અધ્યાત્મમસારે આ
જ વાત કરી છે. આત્મારામસ્ય સત: - આ શબ્દો દ્વારા પ્રશભરતિએ
આ જ વાત કરી છે. સે અણન્નારામે - આ શબ્દો દ્વારા આચારાંગસૂને
પણ આ જ વાત કરી છે.



આર્થિકચનતા એ નૈશ્વરિક નીતિમત્તા છે. તમારું કંઈક હોય, એ તમારું જ હોવું જોઈએ એ જો મૂળથી તમારું નથી, તો એ તમારું નથી, એ ચોરીનો માલ છે. તમારું છે આત્મદ્રવ્ય, તમારા છે આત્મગુણો, તમારી છે આત્મપરિણાતિ. એ સિવાચની એકાદ વસ્તુ પ્રત્યેનું ય મમત્વ એ અનીતિ છે.

નિશ્ચયનયે ‘મારું’ નો અર્થ ‘ચોરી’ છે. યાદ આવે પંચાશકૃતિ.

સર્વોપ્રયસનેવાયં સ્વામિત્વાદિવ્યવહારः ।

લોકપ્રસિદ્ધ સ્વામિત્વાદિ બધો જ વ્યવહાર હકીકતમાં ખોટો છે.

- વિષયો એ લાકડાના ભૂસાના બનેલા આકર્ષક લાડવા છે. આત્મગુણો એ સ્વાદિષ્ટ મોતીચૂર લાડવા છે. ભૂસાથી લોભાવીને મોતીચૂરથી વંચિત કરી દેવાની છેતરપિંડી એટલે વિષયભોગ.
- આપણો પ્રશ્ન એટલો જ છે કે આત્મામાં મોતીચૂરનો અનુભવ કેમ નથી થતો ? અમને તો ભૂસું જ મોતીચૂર લાગે છે, અમે એને ભૂસું માનવા જ તૈયાર નથી, અમને તો આત્મા જ ભૂસું લાગે છે. અનુંશું ?

આનો જવાબ એ છે કે ભૂસા માટે આપણે આપણા આત્માને અનંતા નંતવાર એવી રીતે ભાવિત કર્યો છે કે એ મોતીચૂર છે. મોતીચૂર માટે આપણે એના અનંતમા ભાગે ય ભાવિત કર્યો નથી, તો પણી એવો જ અનુભવ થાય ને ?

ભગવાન કહે છે - ભ્રમ અનાદિકાળથી પોષ્યો છે, એ અપેક્ષાએ આવનારા અનંતાનંત કાળયકો સુધી તત્ત્વબોધને પોષે તો તારું ઠેકાણું પડવું જોઈએ, પણ આનંદો, એવું નથી, તું ફક્ત આ એક ભવ તત્ત્વબોધને પોષ. તારું કામ થઈ જશો. તત્ત્વબોધને પોષવાનો અર્થ છે વૈરાજ્યભાવનાથી આત્માને ભાવિત કરવો. એનો અર્થ છે સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરવો. સાધનાનું હાઈ આ જ છે, અનંતાનંત મોક્ષસાધકો આ જ માર્ગો મોક્ષે ગયા છે. એ મોક્ષસાધકોની સમગ્ર સાધનાને આગમોએ



એક જ વક્યમાં વાગી લીધી છે.

સંજમેણ તવસા અપ્પાણ ભાવેમાણે વિહરઙું ।

સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતાં રહે છે.

- આ જુવે સંસાર માટે જેટલો પુરુષાર્થ કર્યો છે, એના અનંતમા ભાગનો પુરુષાર્થ પણ જો મોક્ષ માટે કરે, તો એનો મોક્ષ થઈ જાય તેમ છે. બીજા શબ્દોમાં - આ જુવે વિષયો માટે જેટલો પુરુષાર્થ કર્યો છે, એના અનંતમા ભાગનો પુરુષાર્થ પણ જો વૈરાગ્ય માટે કરે તો એનો મોક્ષ થઈ જાય, વિષયો એ જ સંસાર છે, વૈરાગ્ય એ જ મોક્ષ છે.
- જે ગુણે સે આવદું - જે વિષયો છે, તે જ સંસાર છે - આચારાંગસૂત્ર.
- જેણ વિરાગો જાયડ તં તુ સવ્વાયરેણ કાયવ્વં ।
મુચ્ચઙ્ગ ઉ સસંવેગી, અણંતઓ હોઅસંવેગી ॥
સર્વ પ્રયત્નથી એવું કરવું, કે જેનાથી વૈરાગ્ય થાય. જે વિરાગી છે, તે મોક્ષ જાય છે, જે રાગી છે, તે અનંત ભવભ્રમણ કરે છે.
- અચ્ચેઙ્ગ જાડમરણસ્સ વદૃમગં વિકખાયરએ ।
સર્વજ્ઞકથિત તત્ત્વથી જે પોતાના આત્માને ભાવિત કરતો રહે છે, તે જન્મમરણના ચકરાવાને ઓળંગી જાય છે. - આચારાંગસૂત્ર.



* તીવ્ર આરંભ ત્યાગ *

- પાંચ લાખની બર્થ-કે પાર્ટી ૫૦૦૦ ના પગારદારને શી રીતે પોસાય ? શ્રાવક એ, જેને મંદ આરંભ સુદ્ધા પોસાય એમ નથી, એ રડતા કકળતા હૈયે ઘર ચલાવવા પૂરતો મંદ આરંભ કરતો હોય, એને તીવ્ર આરંભ તો ન જ પોસાય, તીવ્ર આરંભનો વિચાર સુદ્ધા ન પોસાય, ઝૂપડામાં રહેનાર માણસને ‘કઈ ફાઈવસ્ટાર હુટોલમાં પાર્ટી મનાવવી ?’ આવો વિચાર જો આવી શકે, તો શ્રાવકને તીવ્ર આરંભનો વિચાર આવી શકે.
- મોટા ઉદ્ઘોગો, કન્સ્ટ્રક્શનો, મહાિંસા કરતી કંપનીઓના શેરો- આ બધું શ્રાવકના બજેટની બહારની વસ્તુ છે. મોટા દાનો આપવા માટે ય આ બધી પ્રવૃત્તિઓ એ ભાન્તિ છે. કર્માદાનો શ્રાવકને પ્રત્યક્ષ કટલખાના દેખાય, ધર્મ માટે આ બધું કરવું, એ બધું એને માણસને શાશુંગારવા માટે એને મારી નાંખવો.
- ગરમ-ગરમ ચોપેલી રોટલી, બિન-ફાટેલા શેત સાઢાં કપડાં અને પરાધીનતા વિનાનું જીવન-આથી વધુની ઈચ્છા એ પતનનું કારણ છે -

અત્યુષ્ણાત્સઘૃતાદન્ના- દચ્છિદ્રાચ્છવેતવાસસः ।

અપરગ્રેષ્યભાવાચ્, શેષમિચ્છન् પતત્વધ: ॥

(હા, હવે કરોડપતિઓ ય કલાક-બે-ત્રાણ કલાક પહેલાનું હું ખાતા હોય છે, કપડાં ફાડીને પહેરતા હોય છે. ને ‘જોબ’ એક સ્ટેટ્સ બન્યું છે, એ આ કાળની કરામત છે.)

- શ્રાવકનું પેટ-પૂરતું, ઘર ચાલે એટલા પૂરતું જો થઈ જતું હોય, તો એ એની આગળ એક પૈસો કમાવા જેટલો ય વિચાર ન કરે. શક્ય-પરિહાર હિંસા ય ન છોડવી-આ સ્થિતિ શ્રાવકની ભૂમિકા શી રીતે હોઈ શકે ? આ સ્થિતિમાં પ્રાય: સમ્યક્તવ સંભવતું નથી. પ્રાય: એટલા માટે કે, આમાં કોઈક આત્મા અપવાદ હોઈ શકે છે. પણ મોટા ભાગના ઉદ્ઘોગપતિઓ વગેરેનો નંબર આમાં લાગે એમ નથી. તીવ્ર આરંભના



રસ્તે અભજો રૂપિયા મળે કે ન મળે, સમ્યક્તવ ગુમાવવાનું છે એ નક્કી છે. સમ્યક્તવનું એક લક્ષણ છે અનુકૂળા, આટલી ઘોર વિરાધના, ને એ ય નિષ્કારણ, અનુકૂળાની હાજરીમાં એ મંજૂર શી રીતે હોઈ શકે ?

- કીડી મારવી એ પાપ છે, કસાઈપણું એ મહુાપાપ છે. આ વાત આપણને સમજાય છે, એમ જ્યારે આ વાત પણ સમજાશે કે - પૈસો એ પાપ છે. શ્રીમંતાઈ એ મહુાપાપ છે, ત્યારે આપણે ધર્મને સમ્યક્ સમજ્યા હશું.
- કીડી મારવી એ પાપ શા માટે ? એ હિંસા છે એટલા માટે ? હિંસા શા માટે પાપ છે ? એ જીવ તમારાથી મરી જાય એટલા માટે ? એ મરી જાય એનું જ નામ તો હિંસા છે.

જવાબ એ છે કે હિંસા સ્વરૂપથી પાપ છે. કોઈ બીજા રિઝનથી હિંસા એ પાપ ગણાતી હોય, તો એ બીજું રિઝન એકચ્ચુઅલ પાપ ગણાશે, હિંસા નહીં, હુકીકતમાં હિંસા એ ઈટસેલ્ફ પાપ છે.

મહો. શ્રી યશોવિજયજી મ.સા. ની એક કૃતિ છે - નિશાભક્તે સ્વરૂપતો દોષવિચારપ્રકરણમ् । એમાં એમણે પ્રમાણિત કર્યું છે કે રાત્રિભોજનમાં જીવહિંસા થઈ જાય ને એ જે પાપ લાગે, તે તો એકસ્ટ્રા પાપ છે. હુકીકતમાં રાત્રિભોજન સ્વયં જ પાપ છે. તેમાં કોઈ બીજા રિઝનના માધ્યમથી પાપપણું નથી.

બરાબર એ જ રીતે પરિગ્રહ એ ઈટસેલ્ફ પાપ છે. એને પાપ ન માનવું એ મિથ્યાત્વ છે.

- કંપની ઉઠી જાય એવી હોય એમાં રોકાણ કરવાથી એટલું જોખમ નથી, જેટલું જોખમ કંપની મહુાહિંસક હોય, એમાં રોકાણ કરવાથી છે. કંપની ઉઠી જશે, તો માત્ર અમુક પૈસા જશે, કંપની મહુાહિંસક હશે, તો ભવોભવનું સુખ જશે. દુર્ગતિની પરંપરા ચાલશે.



* ગૃહવાસ નિર્વેદ *

- ઘરનો અર્થ કરવામાં આવે છે - મારું ઘર, પણ એનો એકચ્યુલ ભિન્નિંગ છે અઠાર પાપસથાકનું ઘર. રાગ-દ્વેષનું ઘર, કખાયોનું ઘર. ઘર એ મારું ઘર તો કદ્દી હોતું જ નથી. શાવક આ વાસ્તવિકતાને બરાબર સમજે છે, ને માટે જ એને ઘરમાં કોઈ જ રસ હોતો નથી.
- નરકમાં રિબાતા નારકને અને જેલમાં રિબાતા કેદીને છૂટી જવાની જેટલી ઈચ્છા હોય, એટલી ઈચ્છા શાવકને ઘરથી છૂટવાની હોય,
નરક ચારક ભવ ઉમ્ભયો તારક જાણીને ધર્મ,
ચાહે નીકળવું તે નિર્વેદ, બીજું લક્ષણ ધર્મ ॥

॥ સવાસો ગાથાનું સ્તવન ॥

- અગારાओ અણગારિયં - આ સૂત્રનો તાત્પર્યથી એ છે કે - આપણી અને મોક્ષની વચ્ચે ઘર સિવાય બીજું કાંઈ જ નથી. ઘરે રહીને મોક્ષે જવું એનો અર્થ છે લાકડાના ઘોડા પર બેસીને સ્વર્ગો જવું.
- જૂંપું છે, પડું પડું થાય છે, ઉનાળામાં શેકી નાંખે, શિયાળામાં ઠારી હે ને ચોમાસામાં નવડાવી હે એવો એનો દેઢાર છે. ઉંદર ને સાપ પણ એમા વગર ભાડે રહે છે. મંદ્યર, માંકડનો તો પાર નથી જ, વીંછીઓની ય એ રાજધાની છે. લુચ્યા, લફ્ઝંગા, લુકખા ગુંડાઓનો એ નિશાનો છે. અધુરામાં પૂરું ગટરના નાકે જ એ જૂંપું છે. ઓચિંતાની ગટર ઉભરાઈ ગઈ છે. જૂંપડાની અંદર કમર સુધી મળ-મૂત્ર ઠલવાયા છે. ને એમાં રહેતો માણસ એમાં ખૂંપી ગયો છે. એ માણસને એ ઘર છોડી દેવાની જેટલી ઈચ્છા હોય, એટલી જ ઈચ્છા જેને અદ્ભૂત મોડન લક્જરી ઘર પણ છોડી દેવાની હોય, એનું નામ શાવક.
- ફાંસીની સજા પામેલ ગુનેગાર જો ફાંસાના દોરડાની ડિઝાઈન પાસ કરે, તો શાવક ઘરના ફર્નિચર, કિચન વગેરેની ડિઝાઈનના મોહુમાં પડે.
પોતાને પરાણે પીવાતા જેરના રંગની ચોઈસ કોણા કરે ? એ રીતે શાવક પણ ઘરના રંગરોગાનમાં રંગની ચોઈસના મોહુમાં ન પડે.



* દર્શન *

- શ્રમણ પ્રત્યેનો સંબંધ એ શ્રાવકના સમ્યજ્ઞર્ણનું માપદંડ છે.
- ખંભાતના શ્રાવક બાળારામ ભગત. ચાર દીકરી ને એક દીકરો. એકાદ સંતાન પણ દીક્ષા ન લે, ત્યાં સુધી એકાસણા. ખૂબ પ્રયાસ કર્યો. ફક્ત ચોથી દીકરીને ભાવ થયો. છેવટે એ ય પરણી. લગ્ન પતાવીને ઉપાશ્રયમાં આવી ધ્રુસ્કે રહ્યા. કહ્યું, “ચોથી દીકરીને ય ખાડામાં નાંખી આવ્યો છું.” દીકરો ય પરણ્યો. એકાસણાથી વધી આયંબિલ પર રહ્યા. ૧૧૧ ઓળી કરી ફરી પાયો નાંખી ૮૫ ઓળી કરી.
- સાહૂણ કપ્પળિંજં જં ણ વિ દિન્ન કિં ચિ કયાંદિં ।
ધીરા જહુતકારી, સુસાવગા તં ણ ભુંજંતિ ॥

સાધુને કલ્પનીય હોય, ને છતાં એમને હજી સુધી વહેરાવી ન શકાયું હોય, તેવી વખ્તાં વસ્તુને ધીર જિનશાસનસમર્પિત સુશ્રાવકો વાપરતા નથી.

- વસાહિ સયણાસણભત્ત-પાણભેસજવત્થપત્તાંદિ ।
જડ વિ ણ પજત્તધણો, થોવા વિ હુ થોવયં દેડિ ॥
- શ્રાવક એ, જે સાધુને મકાન, ઉપધિ, ગોચરી-પાણી, ઔષધ, વખ્ત-પાત્ર આપે. કઢાય એ શ્રાવક સંપત્ત ન હોય, તો એ થોડામાંથી ય થોડું આપે.
- બહુ ભાંતિ કરે ગુરુ ભતી રે - શ્રાવક એ, જે ગુરુભક્તિ વિના રહી જ ન શકે, જીવી જ ન શકે.



श्री क्षेमकर गणिवर्य विरचित
ખटપુરખચરિત્ર
આધારિત પ્રવચન અંતર્ગત વિરાગધારા

*** ધર્મભાષા ***

□ ઉધ્વર્બાહુવર્ષોમ્યેષ, ન ચ કશ્ચિત् શૃણોતિ મે ।

ધર્માદર્થશ્ર કામશ્ર, સ ચ કિં ન નિષેખ્યતે ? ॥

બે હાથ ઊંચા કરીને હું બૂમો પાડું છું, પણ છતાં કોઈ મારી વાત સાંભળતું નથી, ધર્મથી જ અર્થ અને કામ મળે છે, તો પછી તે જ કેમ નથી કરતા ? - મહાભારત

□ યતો ઽભ્યुદ્યનિ:શ્રેયસસિદ્ધિ: સ ધર્મ: ।

જેનાથી અભ્યુદ્ય અને મોક્ષ થાય, તે ધર્મ.

□ દુર્ગતિપ્રપતજન્તુધારણાદ્ર્ભ ઉચ્યતે ।

તે દુર્ગતિમાં પડતા જીવનું ધારણ કરે છે, માટે તેને ધર્મ કહેવાય છે. - યોગશાસ્ત્ર.

□ બધે જ પુણ્ય-પાપ પ્રત્યક્ષ જ છે, કારણ કે એ બંનેનો વિપાક પ્રત્યક્ષ છે. સુખ કે દુઃખ એ અક્ષમાત્ર નથી, પૂર્વયોજિત છે.

□ ગરીબ બ્રાહ્મણ પર દયા કરીને રાજાએ કહ્યું, કાલે સૂર્યાસ્ત સુધીમાં મારા ખજાનાથી જેટલું લઈ જઈ શકે, એટલું લઈ જાઓ. એણો બીજો દિવસે પત્નીને વાત કરી. પત્ની કહે ભલે, પહેલા તમે બરાબર જમી લો. એટલે સારી રીતે ધન લઈ શકો. એ રસોઈની તૈયારી કરે છે. એમાં બે કલાક નીકળી જાય છે. બ્રાહ્મણ પેટ ભરીને જમે છે, એમાં બીજો એક કલાક નીકળી જાય છે, શરીર નિદ્રા માંગી રહ્યું છે. બપોરના બાર વાયા છે. શું કરવું ? આનો જવાબ મળે છે - હજુ તો સૂર્યાસ્તને ઘણી વાર છે, પહેલા આરામ કરી લઉં. અઢી-ત્રાણ કલાકે બ્રાહ્મણ



ઉકે છે. સફાળો રાજમહેલ તરફ ચાલવા માંડે છે. વરચે કોઈ મનોરંજક નાટક ચાલતું હોય છે. જરા જોઈને જાઉ એમ વિચારીને ત્યાં જોવા બેસી જાય છે. ત્યાં જ સૂર્યાસ્ત થઈ જાય છે. એ બિચારો દોડતો રાજમહેલ પહોંચે છે. પણ હવે પહોંચવાનો કોઈ અર્થ જ નથી રહ્યો. એ ભીખ માંગતો ફર્યા કરે છે.

સૂર્યાસ્ત એટલે મોત. ખજાનો એટલે ધર્મ. દિવસ એટલે મનુષ્યત્વ. ખાવા-સૂવા-મોજ-મજામાં મનુષ્યત્વ પૂરું કરી હે, એ ધર્મશી વંચિત થઈને દુઃખી થાય છે. મોત નિશ્ચિત છે. એની પહેલા ધર્મ કરી લેવાથી ફાવી જવાય છે. મનુષ્યત્વને વેડફી નાંખવાથી જીવન બરબાદ થઈ જાય છે.

- અનિત્યાનિ શરીરાણ વિભવો નैવ શાશ્વતઃ ।
નિત્ય સત્ત્વિહિતો મૃત્યુ: કર્તવ્યો ધર્મસત્ત્રયઃ ॥

શરીર અનિત્ય... વૈભવ નશર... મોત સતત માથે... ધર્મ એ જ કર્તવ્ય.



* મૃત્યુ *

□ ધેટું રસ્તા પરથી પસાર થઈ રહ્યું છે. રમણીય રસ્તો છે, આહુલાદક વાતાવરણ છે. રસ્તાની બંને બાજુ લીલુંછમ ઘાસ છે. રસ્તાની સમાંતર પાણીની નીક છે. વૃક્ષોની છાયા છે. ધેટું મજેથી આગળ વધતું જાય છે. વધતું જાય છે. રસ્તો જ્યાં પૂરો થાય છે, ત્યાં એની રાહ જોઈને એક માણસ ઊભો હોય છે. ધેટું જેવું ત્યાં પહોંચે છે, એનું ગણું કાપી નાંખવામાં આવે છે.

એ ભયાનક ચીસ પાડીને ટળી પડે છે, એની આંખો બહાર આવી જાય છે. લોહીનો ફુવારો છૂટે છે. એ તરફડીને શાંત થઈ જાય છે.

ધેટું છેવટે દુઃખી થઈ ગયું. તાત્ત્વિક દાખિઅ એ ચાલતું હતું ત્યારે પણ દુઃખી જ હતું. કારણ કે એ મરવા જઈ રહ્યું હતું. ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર આ જ વાત કરે છે -

તાવ જીવઙ સે દુહી

જે હુલાલ જ થવાનો છે, એ બકરો મજા કરતો હોય, તગડો હોય, ભાવતું ખાતો હોય, તો ય દુઃખી છે.

એ ધેટું મરવા જઈ રહ્યું હતું. આપણે બધા મરવા જઈ રહ્યા છીએ. એ રસ્તે જે દુઃખો આવે એ તો ભૂંડા છે જ, જે સુખો આવે એ ય ભૂંડા છે, ના, બલ્કે વધુ ભૂંડા છે, જે જીવોને ગફલતમાં રાખે છે.

□ કિં નાસ્તિ મરણં તસ્મિન् શરણં વાડસ્તિ કિશ્ચન ।

કિં નાનિત્યાશ્ સંયોગા: ? નિશ્ચિન્તનૈ: સ્થીયતે કથમ् ॥

લાખ રૂપિયાનો સવાલ આ જ છે કે શું મરણ નથી ? અથવા શું મરણથી બચાવે એવું કોઈ છે. શું તમે જે બધુ લઈને બેઠા છો, તે બધું અનિત્ય નથી ? કઈ રીતે તમે બધી જ ચિંતા છોડીને બેઠા છો. એ તો સમજાવો....

□ ઉત્તર, દક્ષિણ વગેરે ક્ષેત્રદિશા છે, મૃત્યુક્ષણ એ સમયદિશા છે. તમે



શેત્રથી કોઈ પણ દિશામાં જતા હો કે ન પણ જતા હો, સમયથી તો સતત મૃત્યુની દિશામાં જ જતા હો છો.

□ ગુનેગારને ફાંસીની સજી થઈ છે, એને જેલથી ફાંસીના માંચે લઈ જવામાં આવી રહ્યો છે. એ ચાલી રહ્યો છે, એ દરેક સેકન્ડે મોતની વધુ નજીક જઈ રહ્યો છે. આપણે પણ દરેક સેકન્ડે મોતની વધુ નજીક જઈ રહ્યા છીએ. એ ગુનેગારની રસ્તામાં ગમે તેટલી પ્રશંસા થાય, સત્કાર-સમ્માન થાય, ખ્રી વગેરેના ભોગો મળે કે ભાવતા ભોજનો મળે, કેમ એ બધાનો કોઈ જ અર્થ નથી, એમ મોતના રસ્તે આપણે ચાલી રહ્યા છીએ, ત્યાં વચ્ચે ગમે તેટલા સુખો મળે એનો કોઈ જ અર્થ નથી..

□ ગૃહીત્વા પુણ્યપાપે દ્વે, નાણકે સ્વયમર્જિતે ।
શેષ વિમુચ્ય નિઃશેષ, જીવા યાનિ ભવાન્તરે ॥

પોતે કમાયેલ બે નાણા છે, પુણ્ય અને પાપ, એ બે ને સાથે લઈને ને બીજું બધું જ મૂકીને, જીવો ભવાન્તરમાં જાય છે.

□ લભન્તે તત્ત્વ તે તાભ્યાં, સુખદુઃખે ક્રયાણકે ।
ચિન્તનીયા કથં નૈષા, વિશેષજ્ઞભર્વસ્થિતિઃ ? ॥

ત્યાં તે જીવોને મળે છે સુખ-દુઃખનું કરિયાણું તો વિશેષજ્ઞોએ આ ભવસ્થિતિનો વિચાર કેમ ન કરવો જોઈએ ?

□ જેરનો અર્થ જેરથી જુદો કરો, એનું નામ મોત. દુશ્મનનો અર્થ ભળતો કરો એનું નામ બરબાદી. સંસારનો અર્થ સંસારથી જુદો કરો, એનું નામ સત્યાનાશ. જેર એટલું ખતરનાક નથી, જેટલો જેરમાં અમૃતનો ભ્રમ ખતરનાક છે. દુશ્મન એટલો ભયાનક નથી, જેટલો દુશ્મનમાં મિત્રનો ભ્રમ ભયાનક છે. સંસાર એટલો ભયંકર નથી, જેટલો સંસારમાં સારાપણાનો ભ્રમ ભયંકર છે.



* પ્રથમ પુરુષ પ્રકાર *

- અધમાધમ - જેઓ માણસ હોવા છતાં પશુ જેવા છે. જેમને ધર્મની ગતાગમ તો નથી જ, વિષયસુખની ય ગતાગમ નથી. જેમને પરલોકહિતકારક વ્યવહાર તો નથી જ આવડતો, લોકવ્યવહાર પણ નથી આવડતો. તેવા ભીલ, કસાઈ, માછીમાર જેવા જીવો અધમાધમ છે. તેઓ સર્વજનનિનંદનીય અવસ્થાને અનુભવીને નરકાદિ યાતનાને અનુભવે છે.
- ભીલ અજગરના મોટામાં અડધો જતો રહ્યો છે. મધમાખીઓ ચોટેલી છે, મોત માથા પર છે, વેદન અસર્ય છે, ને છતાં એને મધમાંસ ખાવાનો લહાવો લેવો છે. મોત આવી જાય એટલું ય જોખમ એને ક્ષણિક મજા માટે મંજૂર છે.

અધમાધમ જીવોને મૃત્યુ સુદ્ધા સમજાવી શકતું નથી. બીજા શબ્દોમાં - જેને મૃત્યુ પણ કાંઈ સમજાવી શકતું નથી, એ અધમાધમ છે.

એ ભીલ મરીને પહેલી નરકમાં જાય છે, ત્યાંથી કમશા: તિર્યંચ-મનુષ્યના ભવોના આંતરે સાતે નરકમાં જાય છે ને ભવભમણ કરે છે. અધમાધમ જીવોનો અંજામ આ છે.

- છગાન ટેક્સીમાં લોનાવાલાનો ઘાટ ઉતરી રહ્યો હતો. ડ્રાઇવર ચીસ પાડીને બોલ્યો, “બેક ફેઈલ. હવે શું કરશું ?” છગાન કહે - બીજું બધું પછી જોયું જશે. પહેલા મીટર બંધ કરી દે.
- આયુર્વૃદ્ધિક્ષયોત્કર્ષ - હેતું કાલસ્ય નિર્ગમમ् ।
વાજ્ઞતાંધનિના મિષ્ઠં, જીવિતાત્સુતરાં ધનમ् ॥

આટલો સમય જાય એટલે તેજી આવે, પોલિસી પાકે, વગેરે કારણસર જે શ્રીમંતો સમય જતો રહે તેમ ઈચ્છે છે. તેમને ખબર નથી ? કે એટલા સમયનું એમનું આયુષ્ય પણ જતું રહેવાનું છે. ને છતાં તેઓ તેવું ઈચ્છે છે, એટલે એનો અર્થ એ છે કે તેમને



જીવન કરતા ધન વધુ બ્લાંદું છે. - ઈષોપદેશ.

- યુષ્મત્કૃતે સ્વભ્જનમભ્જુલાક્ષિ ! શિરો મદીયં યદિ યાતિ યાતુ ।
નીતાનિ નાશં જનકાત્મજાર્થ, દશાનનેનાપિ દશાનનાનિ ॥

હે સુંદરી ! તારા ખાતર મારું માથું જતું હોય તો છો જાય.
સીતા માટે રાવણે ય દશ માથા ગુમાવ્યા જ હતા ને ? (આવા ય
જીવો હોય છે, જેમને મન તુચ્છ ક્ષણિક કામભોગ કરતાં પોતાનું માથું
વધુ સસ્તુ લાગે છે.)

- ભરણશાખાએ બધા વીંટળાઈ વજ્યા છે. વડીલે વારાફરતી ત્રણે દીકરાના
નામ લઈને પૂછ્યું - ‘એ ક્યાં છે ?’ છેવટે પત્નીએ છાણકો કરીને
કહ્યું, “બધા અહીં જ છે. કોઈ ક્યાંય ગયું નથી.” પતિએ ઉબલ
છાણકો કરીને કહ્યું, “હું પણ એ જ કહું છું, બધાં અહીં જ છે,
તો પછી દુકાને કોણ છે ?”
- એવા ય જીવો હોય છે, જેઓ માટે તોકટરે ‘એક જ કલાક છે.’
એમ કહી દીધું હોય, ને તો ય તેઓ હિસાબ-કિતાબમાં પરોવાયેલા
હોય. એવા ય જીવો હોય છે જેમને છેદ્ધી પળે વિશેષથી વિજાતીયસંગની
લાલસા હોય. એવા ય જીવો હોય છે, જેમના મોહુ પર મોત હુલ્કો
ય ધક્કી લગાડી શકતું નથી.
- ધનેષુ જીવિતબ્યેષુ સ્નીષુ ચાનેષુ સર્વદા ।

અતૃસા: પ્રાણિન: સર્વે, યાતા યાસ્યન્તિ યાન્તિ ચ ॥

ધન, જીવન, સ્વી અને અન્ન - આ બધામાં જીવો હુંમેશાં અતૃસ
જ રહીને ગયા છે, જાય છે અને જશે.

- આરમ્ભે તાપકાન् પ્રાસા- વતૃસિ પ્રતિપાદકાન् ।
અન્તે સુદુસ્ત્યજાન् કામાન्, કામં ક: સેવતે સુધીઃ ?॥

શરૂઆતમાં સંતાપ આપે, મળે ત્યારે અતૃસિ આપે ને જ્યારે છોડવા
પડે ત્યારે ભારે પડી જાય. કયો એવો ડાહ્યો માણસ હોય, જે કામભોગોનું
સેવન કરે ?



- સ કોડપિ દૃશ્યતે નૈવ, સંસારી જગતાં ત્રયે ।
એન્દ્રિયેણ વિકારેણ, હ હા યો ન વિડમ્બિતઃ ॥
- ત્રાણે જગતમાં એવો કોઈ સંસારી દેખાતો નથી, કે જે ઈન્દ્રિયના વિકારોથી વિંભિત ન થયો હોય.
- વિકાર એ જ આત્માનું મૃત્યુ છે. તમે તમારાપણું ગુમાવો આનું નામ વિકાર. મોત માટે આથી વધુ શું જોઈએ. નૈન છિન્દતિ શસ્ત્રાણિ - આત્માને શસ્ત્રો છેદતા નથી. આત્માને વિકાર છેદે છે.
- તારું હુંબું નાદાર કરી. શું પાખ્યો શાશ્વતાર કરી ?
- છલિયા અવઙ્કરખંતા ણિરવિકખા ગયા અવિગ્નેણ ।
તમ્હા પવયણસારે ણિરાવઙ્કરખેણ હોયવ્વં ॥ ઈન્દ્રિયપરાજય ॥

વિષયાપેક્ષા એટલે પોતાની છેતરપિંડી. નિરપેક્ષતા એટલે મોક્ષમાર્ગની નિર્વિદ્ધનતા. શાખ્યોનો સાર આટલો જ છે, વિષયોની અપેક્ષા છોડી દો.



* આહારસંસાર *

- હિમવંતમલયમંદર-દીવોદહિધરણીસરિસરાસીઓ ।
અહિયયરો આહારો છુહિએણ આહારિઓ હોજા ॥ ઉપદેશમાલા ॥
દિનભવંત પર્વત મલય પર્વત કે મેરુ પર્વત જેવા સેંકડો પર્વતો બેગા
કરો કે બધા જ દ્વીપ-સમુદ્ર બેગા કરો. આ જીવે ભૂખ્યા થઈને એના
કરતા પણ વધુ આહાર કર્યો છે.
- સંસારચક્રવાલે સંવે વિ ય પુગલા મણ બહુસો ।
આહારિયા ય પરિણામિયા ય, ણ ય તેસિં તત્તો હં ॥
સંસારના ચક્રવામાં બધાં જ પુદ્ગલો મેં ઘણી વાર ખાધાં ને
પચાવ્યા, પણ તો ય મને તૃપ્તિ ન થઈ. - ઈન્દ્રિયપરાજ્ય
- જં ણોણ જલં પીયં ઘમ્માયવજઘડિએણ તં પિ ઇહં ।
સંવેસુ વિ અગડતલાય-ણિસમુદેસુ ણ વિ હુજા ॥
ગરમી ને તડકાથી પરેશાન આ જીવે જે પાણી પીધું છે, તે સર્વ
કૂવા, તળાવ, નદી અને દરિયાઓ કરતા પણ વધારે છે. - ઉપદેશમાલા



* સંબંધ સંસાર *

- પીય થણયચ્છીરં સાગરસલિલાઓ હુજ અહિયરં ।
સંસારમ્મિ અણંતે માઝણ અન્નમન્નાણં ॥ ઉપદેશમાલા ॥

અનંત સંસારમાં જુદી જુદી માતાઓનું આ જીવે જે દૂધ પીધું છે, એ ય સાગરના જળથી ય વધુ છે.

- ણયણોદયં પિ તાસિં સાગરસલિલાઓ અહિયરં હોડ ।
ગલિયં રૂવમાણીણ માઝણ અન્નમન્નાણં ॥ વૈરાગ્યશતક ॥

અનંત સંસારમાં જન્મ લેતી વખતે માતાને જે પીડા થઈ, ને તેનાથી જે આંસું નીકળ્યા, તે આંસુંઓ જો ભેગા કરીએ તો એમનું પ્રમાણ સાગરના જળથી પણ વધી જાય.

- પિતાએ આપણા ગાલ પર ચૂભી ભરી એના થુંકના અંશ દરેક ભવના ભેગા કરો તો મહાસાગરને ય શરમાવે. સંસારમાં જુદા જુદા ભવોમાં આપણી બહેને આપણને રાખડી, દોરા જેવું બાંધ્યું એ બધું બેગું કરો તો કરોડો મેરુપર્વત જેવો ટગલો થાય. સંસારમાં જુદા જુદા ભવોમાં આપણા ભાઈએ આપણને ક્યારેક પ્રેમાળ શબ્દો કહ્યા હતા. એ બધાં શબ્દોને દિવસ-રાત સતત બોલતા જાઓ તો એ શબ્દો પૂરા થતા અનંત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીઓ વીતી જાય. સંસારમાં જુદા જુદા ભવોમાં કોઈ ને કોઈ કન્યા સાથે આપણા લગ્ન થયા, એની સાથે આપણી છેડાછેડી બાંધવામાં આવી. એ વસ્ત્રની ફક્ત ગાંઠનો ભાગ લઈએ, ને એ બધાં ભવોની ગાંઠો ભેગી કરીએ, તો ય અબજો અબજો અસંખ્ય અસંખ્ય મેરુપર્વતો જેટલા ટગલા થઈ જાય. આજ સુધીમાં આપણા આત્માએ જેટલા લગ્નો કર્યા છે, એ દરેક લશ્ચમાં પહેરેલા મીઠણોનો સરવાળો કરીએ, તો એ ય અનંત મેરુપર્વતોને આંબે એવો છે. જે ભવોમાં આપણે માતા બન્યા ને આપણા બાળકના બાળોતિયાઓ ધોયા, એ બાળોતિયાઓને ટાઈટ પેકિંગથી બાંધવામાં આવે, તો અનંતા જંબૂદીપોમાં



- આકાશ સુધીના ખડકલા થઈ જાય, ને તો ય એ બાળોતિયા વધી પડે. કોઈ ભવોમાં આપણે માતા બન્યા, પણ આપણે ગર્ભ પડાવી દીધો. આપણે પડાવેલા ગર્ભોના મૂતદેહો ભેગા કરીએ તો અનંત મેરુ પર્વતો જેટલા ફગલા થઈ જાય. કોઈ ભવોમાં આપણે આપણી માતાની હત્યા કરી, આપણે હુલાવેલા ખંજરે એનું લોહી કાઢ્યું. એ કુલ લોહીનો સરવાળો કરીએ તો નર્મદાના બંધને અબજો વાર ગુણો એથી ય મોટો થાય. કોઈ ભવોમાં આપણે પત્નીએ આપણને ઝેર દઈને મારી નાંખ્યા. એ બધાં ઝેરને જો ભેગું કરી શકાય, તો અરબી સમુદ્ર એની સામે એક ટીપાં જેવો લાગે. કોઈ ભવોમાં આપણા દીકરાએ આપણને કપડાંનો ફાંસો દઈને મારી નાંખ્યા. એ કપડાંઓને ભેગા કરીએ તો આખી ધરતીની અબજોવાર જાજમ થઈ જાય. કોઈ ભવોમાં આપણા દીકરાએ આપણને જીવતા સળગાવી દીધા. એ સમયે આપણી જે રાખ થઈ, એનો કુલ ફગલો કરીએ તો એવરેસ્ટના લાખો કરોડ ગુણાકારો કરતા ય વધી જાય. હજુ આપણે સંબંધો નિભાવવા છે ? હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?
- અનંતા પત્ની-પુત્રો પાછળ આપણે મરી ફીટ્યા, અનંતા પત્ની-પુત્રોએ આપણી હત્યા કરી. આપણે અનંતા પત્ની-પુત્રોની હત્યા કરી. એ બધા સ્વજનો આ વિરાટ સંસારમાં ક્યાંય વીખરાઈ ગયા. બરાબર એ જ રીતે વર્તમાનના સ્વજનો ય ક્યાંય વીખરાઈ જવાના છે. એ અનંતા સંબંધોનો જેમ કોઈ જ અર્થ રહ્યો નથી, તેમ આ ભવના સંબંધોનો પણ કોઈ જ અર્થ રહેવાનો નથી. તમે ઉપરથી નીચે પડો, તો ય કોઈ જ અર્થ રહેવાનો નથી. તો શું તમે ‘વ્યર્થ’ માટે આ મહામોંદું જીવન ગુમાવી દેશો ?
- સવ્વાઓ રિદ્ધિઓ પત્તા, સવ્વે વિ સયણસંબંધા ।
સંસારે તા વિરમસુ, તત્તો જડ મુણસિ અપ્પાણ ॥

બધી જ રિદ્ધિઓ ય મળી છે, ને બધા જ સ્વજન-સંબંધો પણ મળ્યા છે. બસ હવે તો સંસારમાં અટક... હવે જો તું તારા આત્માને સમજતો હોય. તો અહીં જ અટકી જા... વૈરાઘ્યશતક.



- માતા ભૂત્વા દુહિતા ભગિની ભાર્યા ચ ભવતિ સંસારે ।
વ્રજતિ સુત: પિતૃતાં, ભ્રાતૃતાં શત્રુતાં ચૈવ ॥ પ્રશમરતિ ॥
- સંસારમાં મા મરીને દીકરી, બાહેન અને પત્ની થાય છે. દીકરો મરીને પિતા, ભાઈ અને શત્રુ થાય છે.
- જણણી જાયડ જાયા જાયા માયા પિયા ય પુત્તો ય ।
અણવત્થા સંસારે, કમ્મવસા સવ્વ જીવાણં ॥ વૈરાગ્યશતક ॥
- મા મરીને પત્ની થાય છે. પત્ની મરીને માતા, પિતા અને પુત્ર થાય છે. સર્વ જીવો છે કર્મને વશ. સંસારમાં અનવસ્થાની જ વ્યવસ્થા છે.
- સંસારમાં પડવું એટલે અનંતી માતાઓને પરણવું. સંસારમાં પડવું એટલે અનંતી પત્નીઓનું દૂધ પીવું. સંસારમાં પડવું એટલે અનંત દીકરાઓને બાપ બનાવવા. સંસારમાં પડવું એટલે અનંત પિતાઓને પારણે જુલાવવા, સંસારમાં પડવું એટલે આપણા અનંત ખુનીઓને મિત્ર બનાવવા. સંસારમાં પડવું એટલે આપણા અનંત મિત્રોને આપણા ખુની બનાવવા. સંસારમાં પડવું એટલે આપણા અનંત ભાઈઓને આપણા હરીક બનાવી ધૂરકવું.
- નકામાપણાનું સર્વોત્કૃષ્ટ ઉદહરણ એટલે સંસાર. ગંદામાં ગંદી રમત એટલે સંસાર. લુચ્યામાં લુચ્યો ગુંડો એટલે સંસાર.
- સંસારમાં પડવું, સંસાર માંડવો અને સંસારમાં બેસી રહેવું, આનાથી મોટી મૂર્ખમી બીજી કોઈ જ નથી.



* सत्ता संसार *

- संसारमां कोઈ भवोमां आपणे राजा बन्या. ए भवोमां आपणे जे मुगटो पहेर्या ऐना टगलाओथी अनंत चौदराजलोक भराई जाय एम छे. आपणने मंत्रीनुं पट भणुं. ऐनी मंत्रीमुद्राओ, आपणे राजपुरोहित बन्या, ऐनी जनोईओ, आपणे पट्टराणी बन्या ऐना मुगटो, आपणे सेनापति बन्या, ऐनी तलवारो, आपणे राजकुमार बन्या, आपणा प्रिय घोडानी लगामो - आ दरेकना अनंत चौदराजलोक भराय एम छे. आपणे मुख्यमंत्री बन्या ऐनी खुरशीओथी अनंत चौद राजलोक भराय एम छे. आपणे प्रधानमंत्री बन्या ऐनी खुरशीओथी अनंत चौद राजलोक भराय एम छे.
- ए बधुं ज आंतरथक्षुथी जेवानो प्रयास करो, अने तमारी जातने पूछो - हजु शुं बाकी रघुं छे ?
- देविंदचक्रवटीत्तणाइ रजाइ उत्तमा भोगा ।
पत्ता अणंतखुत्तो, ण य हं तित्तिं गओ तेहिं ॥



* ભોગસંસાર *

- દુનિયામાં જેટલી જતિની જેટલી જ્ઞાતિની જેટલી કોમની ચામડીના વર્ણની સ્વીઓ હોઈ શકે, તે દરેકને આ ભવયકમાં આ જીવે અનંતીવાર ભોગવી લીધી છે. તેમને પત્નીરૂપે ય અનંત વાર ભોગવી છે. પરસ્વી રૂપે ય અનંતી વાર ભોગવી છે. ને પત્ની સિવાયના સંબંધી-રૂપે ય અનંતી વાર ભોગવી છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?
- સાવ જ ભૂંડણ જેવી જંગલની ભીલદી હોય કે સ્મશાનની ચંડાલણ હોય કે શ્રેષ્ઠી કન્યા હોય કે રાજકુમારી હોય કે સ્વર્ગની અપ્સરા હોય. આ જીવે A to Z બધી જ ભોગવી છે અને એ પણ અનંતીવાર ભોગવી છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?
- ભુત્તૂણ વિ ભોગસુહં, સુરણરખયરેસુ પુણ પમાણણ ।
પિજાઇ ણરએસુ ભેરવ-કલકલતઉતંબપાણાઇ ॥

દેવ, મનુષ્ય, વિદ્યાધર તરીકેના ભવોમાં ફરી ફરી પ્રમાદથી ભોગસુખ ભોગવાય છે. પછી નરકમાં જવાય છે. ને ઉકળતા સીસા-તાંબાના ભયંકર રસ પીવાય છે. - ઈન્દ્રિયપરાજ્ય.

- ભોગ ન ભુક્તા વયમેવ ભુક્તા: ॥ ભર્તૃહરીય વૈરાગ્યશતક ॥
ભોગો ભોગવાયા - એ અમારી ભ્રમણા હતી.
અમે ભોગવાયા - એ અમારી વાસ્તવિકતા હતી.
- પત્તા ય કામભોગા કાલમણંતં ઇહ સતવભોગા ।
અપુષ્વં પિવ મત્રિ તહ વિ ય જીવો મણે સોક્ખં ॥

અનંતકાળ સુધી જીવને કામભોગો ને ઉપભોગો મળ્યા છે, તો ય આ જીવને એમ જ લાગે છે કે આ સુખ જાણે અપૂર્વ જ છે.

- મનુષ્યપણો દિવ્યભોગો આ જીવે અનંતવાર ભોગવ્યા છે. મનુષ્યપણો તિર્યંચભોગો આ જીવે અનંતીવાર ભોગવ્યા છે. દેવપણો મનુષ્ય અને તિર્યંચભોગો આ જીવે અનંતીવાર ભોગવ્યા છે. તિર્યંચપણો મનુષ્ય-



દેવભોગો આ જીવે અનંતીવાર ભોગવ્યા છે. ભોગના દરેક પ્રકારે આ
જીવે અનંતી વાર ભોગ ભોગવ્યા છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?

- કાલમ્મિ અણાડાએ જીવાણં વિવિહ કમ્મ વસગાણં ।
તં ણત્થિ સંવિહાણં સંસારે જં ણ સંભવઙ્ગ ॥

કાળ અનાદિ છે, જીવો વિવિધ કર્મને વશ છે, આમાં એવી કોઈ
જ ઘટના નથી, જે સંસારમાં પોસિબલ ન હોય. - વૈરાગ્યશાતક.

- જીવે અનંતા ભોગો ભોગવ્યા છે, ને એ ભોગ કાળને અનંતથી ગુણો
ઓટલો કાળ દુઃખો ભોગવ્યા છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ, તો જીવે દરિયા
જેટલા ભોગો ભોગવ્યા છે, ને એ મજાની સજીવપે અનંતા દરિયા જેટલા
દુઃખો ભોગવ્યા છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?



* સમૃદ્ધિ સંસાર *

- સવ્વાઓ રિદ્ધિઓ પત્તા - (ઈન્ડ્રત્વાદિ જે ઋદ્ધિ સમ્યક્તવ સાથે જ મળી શકે એને બાદ કરો, તો બાકીની) બધી જ ઋદ્ધિઓ આ જીવને અનંતી વાર મળી ચૂકી છે. - વૈરાય્યશતક.
- દુનિયાના બધા જ પુરુષાલો કયારે ને કયારે સોના રૂપે પરિણમ્યા ને આપણી માલિકીમાં હતા, આવી ઘટના અનંત વાર બની ચૂકી છે. એમ ચાંદી, હીરા, રત્નો, રાચરચીલું, મકાન, વાહન, કપડાં, પગરખાં વગેરેની બાબતમાં પણ સમજી શકાય. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?
- આ જીવે આજ સુધીમાં જેટલી વીંટીઓ પહેરી છે, તે બધી એક સાથે ભેગી કરવામાં આવે તો દુનિયાના બધા માણસોની દશે આંગળીમાં પહેરી શકાય. પછી ય એ વીંટી વધે. એ એમની આગલી પેઢીની દશે આંગળીમાં પહેરી શકાય. પછી ય વધે. એ એની આગળની પેઢીની દશે આંગળીમાં થઈ રહે, એમ એની સેંકડો, હજારો, લાખો, કરોડો, અબજો, અસંખ્ય, અનંત પેઢીને થઈ રહે, એટલી વીંટી આપણે આજ સુધીમાં પહેરી ચૂક્યા છીએ. આ રીતે દરેક ઘરેણાની બાબતમાં સમજી શકાય. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?
- આ જીવે આજ સુધીમાં જેટલા વાહનો ખરીદા છે, તે બધાં ભેગા કરવામાં આવે તો દુનિયાના બધાં જ રસ્તા પર ટોટલી ટ્રાફિક જામ થઈ જાય. હજુ વાહનો વધી પડે, તેમના માટે એ જ બધાં રસ્તાઓ પર બ્રીજ બાંધવામાં આવે તો એ બધાં બ્રીજ ઉપર પણ ટોટલી ટ્રાફિક જામ થઈ જાય. એમ ત્રીજો બ્રીજ પણ કુલ થઈ જાય, એમ ચોથો, પાંચમો, દશમો, સોમો, હજારમો, લાખમો, કરોડમો, અબજમો, અબજોના અબજો બ્રીજ, અસંખ્ય બ્રીજ, અનંત બ્રીજ, બધું જ હાઉસકુલ, ને તો ય વાહનો વધી પડે. આજે નવા વાહનની વાત આવે તો તમે તમને એક મશ્વ પૂછો, હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?



- દુનિયાના બધાં જ દેશોની બધી જ કરનસી ભેગી કરો, એની ટોટલ વેલ્યુ જાણો, એને અબજોથી ગુણો, એનો જે જવાબ આવે તેને અબજોથી ગુણો, એમ અબજો વાર અબજોથી ગુણો, એનો જે જવાબ આવે એથી વધુ સંપત્તિના આપણે આજ સુધીમાં માલિક બની ચૂક્યા છીએ. હજુ શું બાકી રહ્યું છે?
- દુનિયાના બધાં જ પુદ્ગલોને અતિ વૈભવી બંગલાઓની શ્રેણિઓપે પરિવર્તિત કરી દેવામાં આવે. તે જેટલા બંગલા બને, તેનાથી વધુ બંગલાઓના આપણે માલિક બની ચૂક્યા છીએ. હજુ શું બાકી રહ્યું છે?
- નવ ગ્રેવેયક સુધીના દેવવિમાનોમાં આપણે અનંતવાર વસવાટ કરી ચૂક્યા છીએ. હજુ શું બાકી રહ્યું છે?
- રૂપિયાથી માંડીને રાજ્ય સુધીની વસ્તુઓ માટે આપણે ખૂંખાર યુદ્ધો ખેલ્યા છે ને લોહી રેઝા છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે?
- રૂપિયાથી લઈને રાજ્ય સુધીની વસ્તુઓ માટે આજ સુધીમાં અનંત વાર આપણી હત્યા થઈ છે. આપણા જ બંગલાના કાટમાળ નીચે આજ સુધીમાં આપણે અનંતવાર દટાઈ મર્યાદ છીએ. આપણા જ ધરેણા ચોરવા માટે ચોરે આપણા હાથ, કાન, નાક કાપ્યા હોય એવી ઘટના અનંત વાર બની ચૂકી છે. મરીને આપણા જ ધરની અંદર આપણે ગરોળી, વાંદા, કરોળિયા, માંકડ, ખાળના કીડા વગેરે બન્યા હોઈએ, એ ઘટના અનંતવાર બની ચૂકી છે. આપણા જ રત્નાલંકારમાં આપણે એકેન્દ્રિય-પૃથ્વીકાય જીવ-રૂપે ઉત્પત્ત થયા, આ ઘટના અનંત વાર બની ચૂકી છે. આપણી જ વાવડી સ્વિમિંગ પુલ-ફીશપોટમાં આપણે માછલીરૂપે ઉત્પત્ત થયા. આ ઘટના અનંતવાર બની ચૂકી છે. આપણા જ ઉપવન-પાર્ક-ગાઈનમાં કીડા-મકોડા-પાન-કૂલ તરીકે આપણે જન્મ લીધો, આ ઘટના અનંતવાર બની ચૂકી છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે?
- જે સમૃદ્ધિએ આપણને અનંત વાર સાતે નરકમાં ધકેલ્યા છે, એ જ સમૃદ્ધિ સંસાર _____ 36 _____



સમૃદ્ધિની પાછળ હજુ આપણે ગાંડા છીએ. એ જ આપણી સૌથી મોટી કમનસીબી છે. ‘મારી સમૃદ્ધિ’ આનો શુદ્ધ આધ્યાત્મિક અનુવાદ થાય છે - ‘મારો નરકનો રસ્તો.’

- ચાર વર્ષનું બાળક ખૂંખાર ભૂતને જોઈને જે રીતે ગભરાઈ જાય. એ રીતે આપણે સમૃદ્ધિને જોઈને ગભરાઈ જતા હોઈએ, તો આપણે સમૃદ્ધિને ખરા અર્થમાં સમજ્યા છીએ.
- જીવંત કે મૃત સ્વરૂપે આપણે ખુદ કોઈની સમૃદ્ધિ હુતા એવા એકન્દ્રિયાદિના આપણા અનંત ભવો થઈ ચૂક્યા છે. સમૃદ્ધિ એટલે એ રૂમ જેની અંદર આપણને ખૂબ માર મારવામાં આવેલો, સમૃદ્ધિ એટલે એ જગ્યા જગ્યાં આપણી કરપીણ કંતલા કરવામાં આવી હતી. સમૃદ્ધિ એટલે આપણી આત્મત્યથા-કથાનું પુસ્તક, સમૃદ્ધિ એટલે આપણી અનંત કબર, સમૃદ્ધિ એટલે આપણી અનંત છેતરપિંડીનું ને નામોશીનું સ્મૃતિશિહ્ન. હજુ એની પાછળ દોડવું છે ? હજુ બાકી શું રહ્યું છે ?
- મમત્વમાત્રેણ મન:પ્રસાદ-સુખં ધનૈરલ્પકમલ્પકાલમ् ।
આરભપાપૈ: સુચિરં તુ દુ:ખં, સ્યાદુર્ગતૌ દારુણમિત્યવેહિ ॥

ધનનું સુખ કેટલું ને કેવું ? મારું ધન-બસ, આ રીતે મનમાં થોડું સારું લાગે. એ સુખ થોડું છે ને થોડા સમય પૂરતું જ છે. ને હિંસાના પાપ દ્વારા જે દુર્ગતિમાં દુઃખ ભોગવવું પડશે એ તો ખૂબ લાંબુ હશે, ને ભયાનક હશે, હજુ સમજુ જા. સમૃદ્ધિનો અર્થ દુઃખ સિવાય બીજું કશું જ નથી. - અધ્યાત્મકલ્પકુમ

- ન પરાવર્તતે રાશે-વ્રક્તાં જાતુ નોઝાતિ ।
પરિગ્રહો ગ્રહ: કોડ્યં, વિડમ્બિત જગત્ત્રય: ? ॥ જ્ઞાનસાર ॥

રાશિથી કદી ફરતો નથી ને વક્તા કદી છોડતો નથી, દુનિયા આખીને હેરાન-પરેશાન કરી દીધી છે. આ પરિગ્રહ તે કેવો ગ્રહ છે ?



* શરીર સંસાર *

□ નહદંતમંસકેસડિએસુ જીવેણ વિપ્પમુક્તેસુ ।

તેસુ વિ હવિજ કડ્લાસ-મેરુગિરિ સત્ત્રિભા કૂડા ॥

જીવે આ ભવયફની અંદર પોતાના જે નખ, દાંત, માંસ, વાળ અને હાડકાઓ છોડ્યા છે, તે બધાંના ય કેલાસ ને મેરુ પર્વત જેવા પહુંડો ખડકાય તેમ છે. - ઉપદેશમાલા.

□ ન સા જાડ ન સા જોણી, ન તં ઠાણ ન તં કૂલં ।

ન જાયા ન મુઆ જત્થ, સવ્વે જીવા અણંતસો ॥

નથી તે જાતિ, નથી તે યોનિ, નથી તે સ્થાન, કે નથી તે કુળ, જ્યાં બધાં જીવો અનંતવાર જન્મ્યા નથી કે મર્યા નથી. - વૈરાઘ્યશતક.

□ ચુલસીડ કિર લોએ, જોણીણ પમુહ સયસહસ્સાડં ।

ઇક્ષિક્રમ્મિ ય જીવો, અણંતખુત્તો સમુપ્પન્નો ॥

વિશ્વમાં જીવોની યોનિઓની સંખ્યા છે ચોર્યાશી લાખ (એ ય સામાન્યથી, વિશેષથી તો અસંખ્ય યોનિ છે.) એ દરેકમાં આ જીવ અનંત વાર ઉત્પત્ત થયો છે.

□ એકેન્દ્રિયાદિ કોઈ પણ જીવપ્રકાર રૂપે આપણે જેટલા શરીર છોડ્યા છે, તે બધાંનો સરવાળો અનંતા ચૌદ રાજલોક જેટલો થાય છે. આપણા ભૂતકાળના ઈયળના ભવોના તેડ-બોડીઝ સાચવી રખાયા હોય. તો

એમનો સરવાળો અનંતા ચૌદ રાજલોક જેટલો થાય. એ રીતે કીડી, મકોડા, ઉંદર, બિલાડી, કૂતરો, ગાય, બેંસ, હાથી, માણસ, નારક,

દેવ વગેરે બધાં જ ભવોના મૃત-શરીરોની બાબતમાં ય સમજવાનું છે.

આટલા શરીરો આપણે છોડ્યા, એમ આ શરીર પણ છોડી દેવાના છીએ. આટલા શરીરોની તુલનામાં આ શરીરની કોઈ વિસાત પણ

નથી. તો ય એના મોહમાં આપણે આત્મહિત ચૂકી જઈશું ? અનંતાનંત શરીરોના મોહ કરીને આપણે દુર્ગતિઓમાં ભટક્યા છીએ, આ એક



શરીરનો મોહુ છોડી દઈએ તો આપણો મોક્ષ થઈ જાય એમ છે. શું આપણે આટલું ય નહીં કરી શકીએ ?

- દેહાન્તરગતોર્બિજં દેહેઽસ્મિત્રાત્મભાવના ।
બીજં વિદેહનિષ્પત્તે - રાત્મન્યેવાત્મભાવના ॥

જીવ એક શરીર છોડીને બીજા શરીરમાં જાય છે, એનું કારણ છે - આ શરીર 'હું' છું. એવી માન્યતા. જીવ દેહાતીત સિદ્ધ દર્શાને પામે, એનું કારણ છે - આત્મા જ 'હું' છું એવી માન્યતા. - સમાધિતંત્ર.

- મૂળં સંસારદુઃખસ્ય, દેહ એવા�ત્મધીસ્તતઃ ।
ત્યક્તવૈનાં પ્રવિશેદન્ત - ર્બહિરવ્યાપૃતેન્દ્રિયઃ ॥

ભવદૃઃખનું મૂળ આટલું જ છે - 'હું' શરીર જ છું - આ માન્યતા. છોડી દે એને. અંદર જા. તારી ઇન્દ્રિયોને અંદર સંકોરી લે. - સમાધિતંત્ર.

- ક્યારેક આપણે કોઈના શરીરની અંદર કૃમિ થયા. ક્યારેક લોહીના કૃમિ, ક્યારેક માંસના કૃમિ, ક્યારેક મળ કે મૂત્રના કૃમિ, ક્યારેક પિત કે આમ - ના કૃમિ, ક્યારેક હાઉકાના કૃમિ, ક્યારેક ત્વચાના કૃમિ. ક્યારેક વળી થુંકના કૃમિ, ક્યારેક માથાની જૂ, ક્યારેક કાનના કીડા... આ છે આપણો શરીરની અંદરનો સંસાર.... શરીર સંસાર.



* પ્રશ્નસ્તિ સંસાર *

- અનાદિસંસારમાં કોઈ ભવોમાં આપણે આપણા નામની તકતી કોતરાવી. એ બધી જ તકતીઓ રસ્તાની બે બાજુ ગોઠવવામાં આવે ને આપણે વાંચતા વાંચતા ચાલે જઈએ તો દિવસો, મહિનાઓ, વર્ષો, સદીઓ, હજારો-લાખો-કરોડો વર્ષો જતા રહે, પણ એ તકતીઓનો અંત ન આવે, એ બધી તકતીઓનો આજે કોઈ પતો નથી, એમ આ ભવમાં કોતરાવેલ તકતીનો ય કોઈ પતો મળવાનો નથી. તો પછી શા માટે નામનો મોહુ કરવો ?
- કોઈ ભવોમાં આપણે સારું વક્તવ્ય આપ્યું, ને લોકોએ જબરદસ્ત તાળીઓ વગાડી, એ તાળીઓનો કુલ પિરિયડ અબજો વર્ષો કરતા ય વધી જાય એમ છે. એ તાળીઓથી આપણા આત્માને કોઈ લાભ થયો નથી, બરાબર એ જ રીતે અત્યારે ય કોઈ ગમે તેટલી તાળીઓ પાડે, આપણા આત્માના હિત સાથે એ તાળીઓનું કોઈ જ સ્નાનસૂતક નથી. એનાથી આપણે ફુલાઈએ એ મૂર્ખમીનું સુંદર ઉદાહરણ છે.
- કોઈ ભવોમાં આપણાને સરસ માનપત્રો મળ્યા હતા. આજે જો એ બધા માનપત્રો ઉપલબ્ધ થઈ શકે અને દુનિયાની બધી જ દીવાલો પર તસુ તસુ જેટલી જગ્યાનો ઉપયોગ કરીને એ બધા માનપત્રો લગાડવામાં આવે, તો ય એ દીવાલો ખુટી પેડે. આવી બીજી અબજો દુનિયા ભરાઈ જાય. એટલા તો આપણાને માનપત્રો મળી ચૂક્યા છે. હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?
- કોઈ ભવોમાં કોઈએ આપણાને પ્રશંસા પત્રો લખ્યા હતા. એ બધાં પત્રોને ટાઈપ કરીને એમના પુસ્તકો બનાવવામાં આવે, ને એવા દશ લાખ પુસ્તકોની એક લાઈબ્રેરી હોય, તો એવી અબજો લાઈબ્રેરીઓ ભરાઈ જાય, એટલા તો આપણાને પ્રશંસાપત્રો મળી ચૂક્યા છે. હજુ આપણાને આત્મહિતની પડી નથી ? હજુ આપણાને પ્રશંસાનો મોહુ છે ? હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?



□ કોઈ ભવોમાં આપણે અટકાઈ કરી, લોકોએ આપણા ખુલ્લુ વખાળ કર્યા.
આપણે ખૂબ ફૂલાયા. ખૂબ ફૂલાયા.. ને એમાં આપણી આખી અટકાઈનું
પુછ્ય સાફ થઈ ગયું. વખાળોએ આપણને શું આપ્યું?

□ સ્તુતૈ: શ્રુતૈવર્ણપિ પરૈનીરિક્ષિતૈ-

ગુણસ્તવાઽત્મન સુકૃતાન કિશ્ચન ।
ફલન્તિ નैવ પ્રકટીકૃતૈભૂવો,
દ્રુમા હિ મુલૈનિપતન્ત્યપિ ત્વધઃ ॥

આત્મન ! તારા સત્કાર્યોની પ્રશંસા થાય, જાહેરાત થાય કે બીજા
એ સત્કાર્યોને જુએ, એનાથી તને કોઈ જ ફાયદો નથી. જમીનમાંથી
મૂળ બહાર કાઢીને દેખાડવાથી વૃક્ષો ફળી શકતા નથી, પણ પડી જાય
છે. સુકૃત એ તારું મૂળ છે. એને પ્રગટ કરવું ને પડવું આ બંને હકીકતમાં
એક જ વસ્તુ છે.



* દ્રવ્ય સંસાર *

- સંસારના દરેક દરેક પરમાણુઓને જ્યારે જીવ ઔદારિકાઈ વર્ગણારૂપે ગ્રહણ કરે અને ઔદારિક શરીરાઈ રૂપે પરિણમાવી હે, ત્યારે તે તે દ્રવ્યપુદ્ગલ-પરાવર્ત થાય છે. આ જીવના આજ સુધીમાં અનંતા દ્રવ્યપુદ્ગલ પરાવર્તો થઈ ચૂક્યા છે. પ્રત્યેક પુદ્ગલાવર્તનો સમય અનંત કાળયક પ્રમાણ છે.

આહારક શરીર મર્યાદિત વાર જ બનાવી શકાય છે, કારણ કે તેમાં કારણભૂત સંયમજીવન મર્યાદિત વાર જ મળી શકે છે. તે સિવાય ઔદારિક, વૈકિય, તૈજસ, કાર્મણા, શાસ્ત્રોચ્ચાસ, ભાષા, મન - આ દરેક વર્ગણાના પુદ્ગલો એ દ્રવ્ય છે. આજે જે પુદ્ગલ વૈકિય વર્ગણામાં છે, તે ક્યારેક ઔદારિક વર્ગણામાં આવે, તેને પાછો જીવ ગ્રહણ કરીને ઔદારિક શરીર રૂપે પરિણમાવે, આ રીતે કમશઃ વિશ્વના સર્વ પુદ્ગલો ઔદારિક વર્ગણામાં જ્યારે આવે ત્યારે તેમના ગ્રહણની શક્યતા ઊભી થાય. ત્યારે પણ જો જીવ એમનું ગ્રહણ ન કરી શકે, ને તે જો બીજી વર્ગણામાં જતા રહે, તો ફરી પાછા જ્યારે પણ તે ઔદારિક વર્ગણામાં આવે ને કદાચ જીવ એમનું ગ્રહણ કરે... તો તે પુદ્ગલો ગણાઈ જાય, તેના તે પુદ્ગલો ફરી ગ્રહણ કરે તેટલો સમય ઓર જાય, એમ જીવ સર્વ પુદ્ગલોને ઔદારિક શરીર રૂપે પરિણમાવી હે, ત્યારે એક ઔદારિક દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. આ જ સુધીમાં આવા અનંતા ઔદારિક દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તો થઈ ગયા છે. એ રીતે વૈકિય પુદ્ગલ પરાવર્ત વગેરેની બાબતમાં પણ સમજી શકાય.

માથા જેવું કાંઈ હોય, તો ચક્કર આવી જાય, એવો આ પદાર્થ છે. આટઆટલું ભવભ્રમણ આપણા આત્માએ કરી લીધું છે, હજુ એ મોક્ષમાર્ગે ચડતો ન હોય, તો એને એક જ પ્રશ્ન પૂછવા જેવો છે - હજુ શું બાકી રહ્યું છે ?



० अनादिरेष संसारो, नानागतिसमाश्रयः ।

पुद्गलानां परावर्ता, अत्रानन्तास्तथा गताः ॥ योगबिन्दु ॥

अनादि છે આ સંસાર. જીત જીતની છે અહીં ગતિઓ અને અહીં
પસાર થઈ ગયા છે અનંત પુદ્ગલ પરાવર્તો.



* ક્ષેત્ર સંસાર *

□ દરેક સેકન્ડમાં લાખો યોજનની ઝડપે કે તેથી ય વધુ ઝડપે એક દેવ અહીંથી પ્રસ્થાન કરે ને તે હુજરો વર્ષો સુધી સતત ગતિ કરે તો ય તે પાર ન પામે એટલું વિરાટ છે ચૌદ રાજલોકમય આ વિશ્.

એક સેકન્ડમાં અસંખ્ય સમય હોય છે. એક આંગળી જેટલી સ્પેસમાં જેટલા આકાશપ્રદેશ હોય છે. તેમને જો એક સમયમાં એક બહુાર કાઢીએ તો તે આંગળી ખાલી થતા અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીઓ પસાર થઈ જાય.

□ ણિઉણો હવડ કાલો, તતો નિઉણયરં હવડ ખેત્તં ।

અંગુલસેઢી મિત્તે, ઓસપ્પણીઓ અસંખિજા ॥ આવશ્યકનિર્યુક્તિ ॥

કાળ સૂક્ષ્મ છે, ક્ષેત્ર તેથી ય વધુ સૂક્ષ્મ છે. એક આંગળીના માપની શ્રેણિમાં અસંખ્ય ઉત્સર્પિણી-અવસર્પિણીના સમયો જેટલા આકાશપ્રદેશો હોય છે.

હુવે વિચારો કે એક હાથ જેટલા સ્પેસમાં કેટલા આકાશપ્રદેશો હશે ! શરીર જેટલી સ્પેસમાં કેટલા હશે ? રૂમ જેટલી સ્પેસમાં કેટલા હશે ? હોલ જેટલી સ્પેસમાં કેટલા હશે ? એક શહેર... રાજ્ય... દેશ જેટલી સ્પેસમાં કેટલા હશે ? જંબૂદ્વીપ... અઢી દ્વીપ... તિર્યાંલોક જેટલી સ્પેસમાં કેટલા હશે ? સમસ્ત ચૌદ રાજલોકમાં કેટલા આકાશપ્રદેશો હશે !

હુવે ચૌદ રાજલોકના ટોપ લેવલમાં લેફ્કટ સાઈડમાં વેરી ફસ્ટ આકાશ પ્રદેશની કલ્પના કરો, બાય ચાન્સ ક્યારેક તે સ્પોટ પર આપણું તેથ થયું. પછી આપણું નેક્સ્ટ તેથ કયાંક આડે અવળે થયું. એમ કરતા કરતા સંખ્યાત-અસંખ્યાત કે અનંત કાળ પછી આપણું તેથ એ આકાશપ્રદેશની બરાબર બાજુના આકાશપ્રદેશ પર થયું. ફરી ક્યારેક બાયચાન્સ આપણું તેથ ઓની બરાબર બાજુમાં-ત્રીજા આકાશપ્રદેશ



પર થયું. એમ કરતા કરતા ટોપ લેવલના બધા જ આકાશપદેશો પર કમશા: આપણું તેથ થયું. પછી સેકન્ડ લેવલમાં પણ એ જ રીતે સમજવાનું. પછી થઈ લેવલ, પછી ફોર્થ લેવલ... એમ કરતા કરતા ચૌદ રાજલોકના છેક બોટમનું લાસ્ટ લેવલ આવે ને એના લાસ્ટ આકાશપદેશ પર આપણું તેથ થાય, ત્યારે એક ક્ષેત્ર પુદ્ગાલ પરાવર્ત થાય. આજ સુધીમાં આપણા જીવના આવા અનંતા ક્ષેત્ર પુદ્ગાલ પરાવર્તો પસાર થઈ ચૂક્યા છે.



* કાળ સંસાર *

□ અસંખ્ય વર્ષનું એક પદ્ધ્યોપમ થાય છે.

૧૦ કરોડ પદ્ધ્યોપમ \times ૧ કરોડ = એક સાગરોપમ.

બીજા શાબ્દોમાં દશ કોડાકોડી પદ્ધ્યોપમ = એક સાગરોપમ.

એમ દશ કોડાકોડી સાગરોપમ = એક ઉત્સર્પિણી

દશ કોડાકોડી સાગરોપમ = એક અવસર્પિણી.

આ વીશ કોડાકોડી સાગરોપમ = એક કાળચક (૧ ઉત્સર્પિણી + ૧ અવસર્પિણી). આ કાળચકની વેરી ફર્સ્ટ સેકન્ડ લો. એમાં અસંખ્ય સમયો હોય છે. એમાં પહેલા સમયે બાયચાન્સ આપણું તેથ થયું. એની પછીના જ સમયે તો તેથ થવું શક્ય જ નથી. પણ ફરી બીજા કોઈ કાળચકમાં બરાબર તેની પછીના જ સમયે આપણું તેથ થયું એ બે વચ્ચે તો અસંખ્ય મરણો થઈ ગયા. એમ ત્રીજા સમયે... ચોથા... પાંચમા... એમ કરતા કરતા જ્યારે કાળચકના છેલ્લા સમયે આપણું તેથ થાય ત્યારે એક કાળપુદ્ગલ-પરાવર્ત પૂરો થાય.

આમાં ખાસ એક વસ્તુ સમજવાની કે વચ્ચે આડા અવળા સમયોમાં જે મરણો થાય, તે મરણો નહીં ગણવાના, પણ તે કાળ ગણવાનો.

આપણા જીવે આજ સુધીમાં આવા અનંતા કાળ પુદ્ગલ પરાવર્તો પસાર કર્યા છે.



* ભાવસંસાર *

- ઔદ્ઘિક ભાવ એટલે કર્મોના ઉદ્યથી થયેલો જીવનો પરિણામ. જેમ કે કોઇ કોઇના અસંખ્ય પ્રકારો હોય છે. તેમાં સૌથી મંદ કોઇ કરતા આપણા જીવનું મરણ થયું, પછી જ્યારે તેની પછીના કોઇધાધ્યવસાયે જીવ મરે ત્યારે તે મરણ ગણવાનું એમ કમશા: સર્વ કોઇધાધ્યવસાયસ્થાનોને જ્યારે જીવ મરણથી સ્પર્શો ત્યારે એક અપેક્ષાએ ભાવપુદ્ગલ પરાવર્ત થાય છે.

સમ્યક્તવ વગેરે શાયોપશમિક કે શાચિક ભાવો જીવને અદ્ય વાર સ્પર્શો છે. માટે તે ભવોને બાદ કરવાના. તે સિવાયના ઔદ્ઘિકાદિ ભાવો જીવને અનંતવાર સ્પર્શ્યા છે અને તે તે અધ્યવસાયસ્થાનને સ્પર્શીને આપણો જીવ મૃત્યુ પામ્યો છે ને એ રીતે ગણતા આ જીવના અનંત ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્તો થઈ ચૂક્યા છે.



* રુદ્ધન સંસાર *

- રુદ્ધિતં યच્ચ સંસારે બન્ધૂનાં વિપ્રયોગતઃ ।

તેષાં નેત્રાશ્રૂબિન્દૂનાં સમુદ્રોડપિ ન ભાજનમ् ॥

આ જીવે પુત્ર, પત્ની, માતા-પિતા વગેરે સ્વજનોના વિયોગમાં આજ સુધીમાં જેટલું રુદ્ધન કર્યું છે, તે બધાં ફક્ત જો આંસું પણ ભેળા કરવામાં આવે, તો તે આંસુંએ દરિયા જેટલી જગ્યામાં પણ માય નહીં.

* નામ સંસાર *

- આ સંસારમાં જેટલા નામો સંભવે છે, તે દરેકે નામના ભવો આ જીવના થઈ ચૂક્યા છે અને તે થ અનંતા થઈ ચૂક્યા છે. દ્વીપ-સમુદ્રોના નામ શુભ જ હોય છે, પણ માણસ/પશુ-પંખીનું નામ અશુભ પણ હોઈ શકે છે. જેમ કે ગાંડાલાલ, કચરાલાલ વગેરે વગેરે...

* જ્ઞાતિ સંસાર *

- કુંભાર, લુહાર, સુથાર, મોચી, દરજી, નાઈ, ચમાર, ચંડાળ વગેરે દરેક જ્ઞાતિમાં આપણો જીવ અનંતી વાર ઉત્પત્ત થઈ ચૂક્યો છે.

* પીડા સંસાર *

- શારીરિક કે માનસિક પીડાઓના જેટલા પ્રકારો હોઈ શકે, તે બધાં જ પ્રકારોની પીડાઓ આપણા જીવને અનંત વાર પીડી ચૂકી છે. વૈરાઘ્યશાંક કહે છે -

જાવંતિ કે વિ દુક્ખા સારીરા માણસા વ સંસારે ।

પત્તો અણંતખુત્તો જીવો સંસારકંતારે ॥

સંસારમાં જેટલા શારીરિક કે માનસિક દુઃખો છે, તે બધાંને આ જીવ ભવાટવીમાં અનંત વાર પામી ચૂક્યો છે.

- સોળ મહારોગો છે અને બીજા પણ કરોડો રોગો છે તે બધાંમાં આ જીવ અનંતી વાર સબડી ચૂક્યો છે અને તે દરેક રોગ દ્વારા આ જીવ અનંતી વાર મૃત્યુ પામી ચૂક્યો છે.



* દ્વિતીય પુરુષ પ્રકાર *

□ અધમ : જેમને પરલોકની કોઈ જ ચિંતા નથી. જેમની દાણિ આલોક સુધી જ સીમિત છે. અર્થ અને કામ એ જ જેમના લક્ષ્ય છે. ઈન્દ્રિયસુખની જેમને અભિલાષા છે, સંસારનો જેમને ભય નથી. જન્મ, જરા, મરણના દુઃખનો જેમને વિચાર સુદ્ધા નથી. બીજાની પીડાને જેઓ બિલકુલ ગણુકરતા નથી. કર્મફળ જેવી વરસ્તુનો જેમને કોઈ વિકલ્પ જ નથી. જેઓ મન ફાવે તે ખાય, પીવે ને બોલે, કાળા કામ કરે, ન એમને લોકનિંદાની પડી હોય કે ન એમને કોઈની શરમ પણ નદે.

નટ, લંખ, મંખ (એક હલકી જાતિ, જે ગોશાળાની હતી), ઈન્દ્રજાળિયા, જુગારી, ચોર, વેશ્યા, દાસ ને બીજા ય નાસ્તિકમતાનુસારી લોકો આ પ્રકારમાં હોય છે.



* નાસ્તિકમત *

□ આ જીવો એમ કહે છે કે આત્મા, પરલોક, પુણ્ય, પાપ વગેરે છે જ નહિં. વિશ્વમાં સારભૂત કોઈ તત્ત્વ હોય તો એ બે જ છે – અર્થ અને કામ.

મુત્તૂળ અત્થકામે, નો અન્નો કોઈ અત્થિ પુરિસત્થો ।

જસ્સ કએ ચિંદુણ દિદૃસુહમદિદૃઅહિલાસો ॥

અર્થ-કામ સિવાય બીજો કોઈ પુરુષાર્થ જ નથી, જેના માટે દેખાતું સુખ છોડીને, નહીં દેખાતા સુખની ઈચ્છા કરવામાં આવે છે.

અત્થેણ ગુણ સબ્બે અણહુંતા ચેવ પાયડા હુંતિ ।

તેણ વિણ હુંતા વિ હુ, નરસ્સ નરસંતિ જિયલોએ ॥

ગુણો ન હોય તો ય પૈસાથી ગવાય છે. ગુણો હોય તો ય પૈસા વિના નથી બરાબર થઈ જાય છે.

□ અત્થેણ ઇંદિયત્થા સબ્બે સિજ્જાંતિ ઝાત્તિ પુરિસાણ ।

તિહુઅણ જણાભિરામો, કામો વિ હુ તેણ સુકયત્થો ॥

જો પૈસો હોય તો મનગમતા બધાં જ વિષયો ચપટીમાં મળી જાય. ‘કામ’ કોને નથી ગમતો ? એ ‘કામ’ પણ પૈસાથી જ તો સફળ થાય છે.

□ તે જીવો કહે છે કે લોચ વગેરે કલેશમાત્ર છે. વ્રત-નિયમનો અર્થ છે ભોગવંચના. આગમોના પાઠનો અર્થ છે ગળું ને તાળવું શોખવી દેવા, કિયાઓનો અર્થ છે દંબ, વ્યાખ્યાનનો અર્થ છે ભોળા જીવોને છેતરવા, દેવ-ગુરુપૂજાનો અર્થ છે દ્રવ્યક્ષય (પૈસાનું નુકશાન)

અરે, જીવ જ નથી, તો પછી કોના પુણ્ય-પાપ ? કોની સદ્ગતિ-દુર્ગતિ ? કોના પુણ્ય-પાપથી સુખ-દુઃખ ? એટલે આ બધું જ હુંબક છે.

□ જડ લચ્છા વસડ ઘરે, પિયાડણુકૂલા સુકિત્તિ ભૂવલાએ ।

તા ઇત્થેવ નરાણ, સગ્ગો મુકખો અ સુહહેઊ ॥

જો ઘરે પૈસો છે, પત્ની અનુકૂળ છે, ને દુનિયામાં સારું નામ છે, તો મનુષ્યોને અહીં જ સ્વર્ગ અને મોક્ષ છે. જેનાથી તેઓ સુખી જ છે.



* આસ્તિક્ય *

- ઇદું પ્રકૃત્યા વિષયૈર્વશીકૃતં, પરસ્પર સ્ત્રીધનલોલુપં જગત् ।
સનાતને વર્તમનિ સાધુભિર્ધૃતમ्, હહા કુબોધૈ: કુગતૌ નિધીયતે ॥

દુનિયાને સહજ રીતે વિષયોએ વશ કરેલી છે, એ પરસ્પર સ્ત્રી અને ધનમાં લોલુપ છે. મહાત્માઓ ઉપદેશથી દુનિયાને શાશ્વત મોક્ષમાર્ગમાં લાવવાનો પ્રયાસ કરે છે, પણ કુબોધવાળા જીવો દુનિયાને દુર્ગતિમાં લઈ જાય છે.

- સુખાર્થ સર્વભૂતાનાં મતાઃ સર્વાઃ પ્રવૃત્તયઃ ।
સુખં નાસ્તિ વિના ધર્મ, તત્સાદ્રૂર્મપરો ભવેત् ॥

સર્વ જીવોની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ સુખ માટે છે. ધર્મ વિના સુખ નથી, માટે ધર્મમાં તત્પર થવું જોઈએ.

- કેઽપિ સહસ્રમ્ભરયઃ કુક્ષિમ્ભરયશ્ચ કેઽપિ કેઽપિ નરાઃ ।
નાત્મમ્ભરયસ્તદિદં, ફલમખિલં સુકૃતદુષ્કૃતયો: ॥

કેટલાંકો હજાર જાણનું પેટ ભરે છે, કેટલાંક પોતાનું જ પેટ ભરે છે ને કેટલાંક પોતાનું ય પેટ ભરી શકતા નથી, આ બધું જ ફળ પુણ્ય અને પાપનું છે.

- દૃશ્યમાન શ્રીમંત-ગરીબ, રોગી-નીરોગી વગેરે ભેદનું કોઈ કારણ હોવું જોઈએ, જો એમ કહું કે એનું કોઈ જ કારણ નથી, તો પછી દુનિયામાં ગમે તે વસ્તુ ગમે તે રીતે પેદા થવા લાગશે. ગાય ઘોડાને જન્મ આપશે, હૃથી ઉદરને જન્મ આપશે, ઘઉં વાવવાથી શેરડી ઊગી નીકળશે, આંખો વાવવાથી લીમડો ઊગી નીકળશે. હેન્ડલુમમાં કપાસ દ્વારા પાણીના માટલા બનવા લાગશે ને કુંભારના ચાકડે માટી ચડાવવાથી કપડાં વણાઈ જશે. પાણી નાંખવાથી આગ લાગી જશે ને ચકમકના પથ્થર ઘસતા પાણીની પિચકારી છૂટશે. પણ આવું તો નથી થતું. દુનિયાના દરેક રિજલ્ટ્સ પર્ટિક્યુલર રિજન્સથી જ થતાં હોય છે.



તેમ જીવ સાથે બનતી દરેક સુખ-દુઃખની ઘટના પણ પર્ટિક્યુલર રિઝનથી જ થતી હોય છે.

□ નાકારણં ભવેત् કાર્ય નાન્યકારણકારણમ् ।

અન્યથા ન વ્યવસ્થા સ્યાત् કાર્યકારણયો: ક્રચિત् ॥

કારણ વિના કાર્ય થાય નહીં અને જે બીજી વસ્તુનું કારણ છે, તેનાથી પણ પ્રસ્તુત વસ્તુ થાય નહીં, નહીં તો કદી કાર્ય-કારણની વ્યવસ્થા જ ન થાય.

□ કારણ જોગે કારજ નીપજે ઓહુમાં કોઈ ન વાદ ।

પણ કારણ વિષા કારજ સાધીએ એ નિજ મત ઉન્માદ ॥

કારણથી કાર્ય થાય એમાં કોઈ બેમત નથી. પણ કારણ વિના કાર્ય થાય એવો મત એ ગાંડપણ સિવાય બીજું કશું જ નથી. - આનંદધનીય શ્રીસંભવનાથસ્તવન.

□ રહી વાત જીવના અસ્તિત્વની, તે કોણે જોયો છે ? તેની વાતની. તો તેનો જવાબ એ છે કે જીવ આપણને બધાએ પ્રત્યક્ષ જ છે.

જમ્હા ચિત્તાઈયા જીવસ્સ ગુણ હવંતિ પચ્ચકબા ।

ગુણપચ્ચકબજ્જણઓ ઘડુ વ્બ જીવો અઓ અન્ધિ ॥

ચિત્ત વગેરે જીવના ગુણો પ્રત્યક્ષ છે, માટે ગુણો પ્રત્યક્ષ હોવાથી ઘડાની જેમ જીવ પ્રત્યક્ષ છે.

કોઈ પણ વસ્તુ આપણે તેના ગુણ દ્વારા જ જાણો-જોઈ શકતા હોઈએ છીએ. જેમ કે કેરીને તેના વાર્ણ ગુણ, રસ ગુણ, ગંધ ગુણ અને સ્પર્શ ગુણથી ઓળખી શકાય છે. ગુણ સિવાય સીધા દ્રવ્યનું પ્રત્યક્ષ તો થતું જ નથી. તમે મને નથી જોતા, મારા શરીરના વર્ણને જુઓ છો. તમે પુદ્ધગલને નથી સાંભળતા તમે એના શાખાત્મક ગુણધર્મને સાંભળો છો. તમે દૂધનો સ્વાદ નથી લેતા, તમે એના રસ ગુણધર્મનો સ્વાદ લો છો. કોઈ પણ દ્રવ્યનો અનુભવ એના ગુણ દ્વારા જ થઈ શકે છે. હા, દ્રવ્ય અને ગુણ આ બંને એકાન્તે જુદા નથી. એ બંને



અમુક અપેક્ષાએ એક જ છે, એ રીતે જોઈએ તો ગુણનો અનુભવ એ દ્રવ્યનો જ અનુભવ છે.

બરાબર આ જ રીતે આત્મદ્વયનો અનુભવ પણ ગુણ દ્વારા થઈ શકે છે. સુખ-દુःખની સંવેદના, જ્ઞાન, દર્શન - આ બધું કદ્દી જડમાં નથી હોતું, આત્મામાં જ હોય છે. આ બધાં આત્માના જ ગુણધર્મો છે. તેથી આ ગુણોનો અનુભવ એ આત્માનો જ અનુભવ છે. આ રીતે આત્મા એ સર્વાનુભવ સિદ્ધ જ છે.

નવજાત બાળકનું દૂધપાન, જાતિસ્મરણ જ્ઞાન વગેરે પૂર્વજનમની સિદ્ધ કરે છે, આ રીતે પરલોકની સિદ્ધ પણ થઈ જાય છે.

જો આત્માને સાક્ષાત્ જોવાનો જ આગ્રહ છે, તો એને જવાબ આ છે -

અણિદિઅગુણ જીવં, દુણોઅં મંસચક્ખુણા ।

સિદ્ધા પાસંતિ સવ્વન્ન, નાણસિદ્ધા ય સાહુણો ॥

અનિદિત-પ્રશસ્ય એવા જીવને જાણવો એ માંસ-ચક્ખુથી થઈ શકે તેમ નથી. સર્વજ્ઞ-સિદ્ધ ભગવંતો એ જીવને જુઓ છે અને જ્ઞાનસિદ્ધ સાધુઓ જુઓ છે.



* મોહરતિ મંત્રી *

□ વિભિન્ના: પન્ધાન: પ્રતિપદમનલ્પાશ્ મતિન: ।

કુયુક્તિવ્યાસઙ્ગૈ-નિજનિજમતોલ્લાસ રસિકા: ।

ન દેવા: સાન્નિધ્યં, વિદ્ધતિ ન વા કોડ્યતિશય-
સ્તદેવં કાલેડસ્મિન् ય ઇહ દૃઢ્યર્મા સ સુકૃતી ॥

જાત જાતના પંથો છે, ડગલે ને પગલે અઠળક મતોવાળા માથા છે. એમની પાસે કુર્ક્કી છે ને બધાને પોતપોતાની માન્યતાની પુષ્ટિ કરવામાં જ રસ છે. નથી દેવો સાન્નિધ્ય કરતા ને નથી તો એવો કોઈ અતિશય, તો આવા સમયે ય જે દૃઢ્યર્મા હોય, તે પુષ્યશાળી છે. - શાંતસુધારસ

□ મોહરતિ મંત્રી અધમ જીવ પ્રકાર છે. મતિસાગર મંત્રી અને સિદ્ધપુત્ર શ્રાવક ધર્મમહિમા, જીવસિદ્ધ વગેરે સમજાવે છે, પણ એ સમજતો નથી. કદાગ્રહ છોડતો નથી, નાસ્તિક મતને પ્રસાર્યા કરે છે. મરીને વાનર થાય છે. બીજા વાનરથી મરીને નટ થાય છે. તાપસ બનીને તપ ત્પી સૌધર્મ દેવલોકમાં આભિયોગિક દેવ થાય છે. ત્યાંથી ચ્યવી ચંડાળ થાય છે.

જેંગલમાં ઈંધાણ માટે ગયેલ ચંડાળને ધ્યાનમગ્ર સૌભાગ્યસુંદર એવા મુનિ દેખાય છે, એ વિચારે છે કે આ મુનિને કોઈએ છેતર્યા હશે. નહીં તો એ દૃષ્ટ સુખને છોડીને અદૃષ્ટ સુખની પાછળ કેમ આટલી ઉપાધિ વહેરે ?

મહાત્મા મન:પર્યવજ્ઞાની છે, તેના વિચારને જાણીને કહે છે -
જાઓ સિ મોહરઝ કવિ, નડોડભિઓગિઅ સુરો અ ચંડાલો ।
નાહિયવાણ તુમં, અજ વિ પડિવજ જિણધમ્મ ॥

હે મોહરતિ ! તું વાનર, નટ, આભિયોગિક દેવ અને ચંડાળ થયો, તેનું કારણ છે નાસ્તિકવાદ. હજુ ય સમજ, છોડી દે એને. જિનધર્મનો સ્વીકાર કરી લે.



આ ગાથા સાંભળીને એ ચંડાળને જાતિસ્મરણ શાન થાય છે. એ પોતાના પૂર્વ ભવોને જુએ છે, અને વિસ્મય પામે છે, અને શંકા થાય છે, કે શું ખરેખર ધર્મ અને તેનો પ્રભાવ છે? જેનાથી હું દેવ થયો. શું ‘પાપ’ પણ છે? કે જેનાથી હું વાંદરો, નટ અને ચંડાળ થયો... એણે આટલો વિચાર તો કર્યો, પણ એણે ઘૂટેલો નાસ્તિકવાદ અને ફરી નહ્યો. એ વિચારવા લાગ્યો કે નક્કી આ પણ આ પાંખડીનું કોઈ કપટ જ છે, જેથી હું આવા ભવોને જોઉં છું, હુકીકતમાં તો પુણ્ય-પાપ-ભવભ્રમણ આવું કાંઈ છે જ નહીં.

□ એક યુવાને મને કહ્યું કે, ‘જો એક વાર પણ મને જાતિસ્મરણ શાન થઈ શાય, તો હું દીક્ષા લઈ લાઉં. જ્યાં સુધી મને પોતાને દફ વિશ્વાસ ન બેસો કે આત્મા-પરલોક છે, ત્યાં સુધી મને એટલો ઉદ્ઘાસ નથી જગતો.’

એ યુવાનની વાતનો જવાબ ઉપરોક્ત ચંડાળ- કથામાં આવી જાય છે.

નરકમાં ય વિભંગજ્ઞાન હોય છે. અસંખ્ય નારકોને પૂર્વજન્મની સમૃતિ હોય છે, આ જીવને આ ભવયકમાં અનંત વાર જાતિસ્મરણ શાન પણ થઈ ચૂક્યું છે. પણ જાણવું એ જુદ્દી વસ્તુ છે ને સ્પર્શવું એ જુદ્દી વસ્તુ છે. સમવસરણમાં આવેલા નર-તિર્યંચો દેવ-દેવીઓને પ્રત્યક્ષ જુએ છે, એ બધાં પરલોકને, ધર્મફળને સાક્ષાત્ જુએ જાણે છે ને તો ય બધાંને એટલા માત્રથી સમ્યગ્દર્શન પ્રગટી જતું નથી. સંસારનો મોહુ ઉત્તરી જતો નથી, ને જીવ ધર્મમાં જોડાઈ જતો નથી.

અરે, આપણો જીવ પોતે જ અનંતવાર દેવ-દેવી બની ચૂક્યો છે, તો ય એનો ધર્મશ્રદ્ધા પ્રગટી નથી, આપણા જીવે પોતે જ એ ચંડાળની જેમ અનંતવાર શાંત ધ્યાનમન્ન મહત્વા જોયા છે ને એમનો ઉપદેશ પણ સાંભળ્યો છે, તો ય એને ધર્મશ્રદ્ધા પ્રગટી નથી.

સંસારમાં શું અનંતીવાર નથી થઈ ચૂક્યું એ મશ્શ છે. તીર્થકરોથી



માંડીને કદ્યાણમિત્ર સુધીના તારક પરિબળો આ જીવને અનંતવાર મળી ચૂક્યા છે. નથી મજ્યો તાત્ત્વિક વૈરાગ્ય.

ક્યારેક મારે એવા વિદ્યાર્થીને ભાગુવવાનું આવ્યું છે, જેમનું કામ ભારે હોય. પ્રમાદ-વિકથા વગેરેથી ભરેલો દિવસ હોય, ગમે તેટલી પ્રેરણા છતાં એમને અભ્યાસનો અવકાશ જ ન મળતો હોય, અરે એમને પાઠ લેવાની ય અનુકૂળતા ઓછી હોય, બધી જ મારતોડ કરીને ગમે તે રીતે તે વિદ્યાર્થી પાઠમાં આવી ગયા હોય કે તેમને લાવી દીધા હોય, મને થોડો સંતોષ થાય કે ચાલો, એમનો આટલો તો અભ્યાસ થશે !! પણ એ સંતોષનું ય સૂરસૂરિયું થઈ જાય, કારણ કે એ પાઠમાં બેઠા બેઠા ઝોકા જ ખાતા હોય.

ગંભીર દર્દી હોય. મરાગશાયા હોય, છત પર દીવાલો પર બધે જ ભગવાનના ફોટા હોય, ધાર્મિક કેસેટ ચોવીશ કલાક વાગતી હોય, સમાધિસ્તોત્રોનો પાઠ સંભળાવતો હોય, છતાં ય જરૂરી નથી કે એ વ્યક્તિ સમાધિમૃત્યુ જ પામે. બાધ્ય પરિબળો ચાહે ગમે તેટલા હોય. એ વ્યક્તિનું મન જ ક્યાંક બીજે હોય, તો એ પરિબળો શું કરી શકે ?

અનંતવાર સમવસરણમાં ય આપણો જઈ આવ્યા. આમ તો મોહુપ્રવૃત્તિઓમાં જ ખૂંચેલા હતા, પણ ‘મારતોડ’ કરીને જઈ આવ્યા. પણ દેશનાની સાથે સાથે જ પેલા વિદ્યાર્થીની જેમ આપણા ઝોકા ચાલું થઈ ગયા. ક્યારેક નિક્રાદ્ધે ઝોકા હતા, ક્યારેક વિકથાર્દ્ધે, ક્યારેક બાધ્યભાવોર્દ્ધે, ક્યારેક ગૃહચિંતાર્દ્ધે, ક્યારેક મિથ્યાત્વપરિણાત્રિર્દ્ધે, ક્યારેક સંશયાર્દ્ધે, ઝોકાના ય અનેક પ્રકારો હોય છે. આપણો ત્યાં હતા, પણ ન હતા.

પેલા વિદ્યાર્થી માટે મને અંતઃસંવેદન થતું હતું.. બિચારાના નસીબમાં ભાગુવવાનું છે જ નહીં. જ્ઞાનીઓને આપણા માટે અંતઃસંવેદન થયું હશે... બિચારાના નસીબમાં મોક્ષ છે જ નહીં. સમાધિના બધા જ નિમિત્તો વચ્ચે અસમાધિમૃત્યુ પામી જનાર અભાગિયા જેવો ઘાટ આપણી સાથે અનંત વાર ઘડાઈ ચૂક્યો છે.



અનંત તીર્થકરોની દેશના આપણા માટે અંધળા સામેના નાચ જેવી બની છે. અનંત સદ્ગુરુઓની જિતશિક્ષા આપણા માટે બહેરાની પાસે ગીત-સંગીત જેવી બની છે. યાદ આવે ઉપદેશમાલા....

કમ્માણ સુબહુતુવસમેણ ઉવગચ્છઙ ઇમં સવં ।

કમ્મમલચિક્કણાં, વચ્છ પાસેણ ભન્નંત ॥

કર્માના ખૂબ ખૂબ ઉપશમ થશે, તો આ બધું જિનવચન આત્મામાં સ્પર્શશે, કર્મ ચીકણા હશે, તો જે બોલાતું હશે તે બાજુમાંથી જતું રહેશે.

યાદ આવે ખોડશક પ્રકરણ-

નાગમવચનં તદધ: સમ્યક્ પરિણમતિ નિયમ એષોઝત્ર ।

શમનીયમિવાભિનવે, જ્વરોદયેઝકાલ ઇતિ કૃત્વા ॥

ચરમાવર્તની પહેલા આગમ-વચન સમ્યક્ નથી જ પરિણમતું. જેમકે નવા તાવમાં શમન ઔષધ પરિણમતું નથી. કારણ કે હજુ કાળ પાક્યો હોતો નથી.

યાદ આવે અષ્ટક પ્રકરણ -

દૃષ્ટશ્રાભ્યુદ્યે ભાનો: અપ્રકાશ ઊલૂકાનામ् ।

સૂરજ મધ્યાહ્ને તપતો હોય તો ય ધુવડ અંધારામાં જ હોય છે. એમ અતિશયવાળી જિનવાણી પણ અભવ્ય, દૂર ભવ્ય માટે ફેરિલ જાય છે.

ચંડાળને મનમાં ગુસ્સો આવે છે, આ પાખંડી પોતે તો છેતરાયો છે, મને ય છેતરવાનો પ્રયાસ કરે છે. મારી નાંખું એમને... કુદાડો લઈને એમને મારવા દોડે છે. રૌદ્રધ્યાનથી મન વ્યાત બન્યું છે. મોહું ગુસ્સાથી લાલચોળ બન્યું છે.

યાદ આવે ચાણકયનીતિ -

મૂર્ખાણાં બોધકો રિપુ:



મૂર્ખ જવોને ઉપદેશક દુશ્ભન લાગે છે.

યાદ આવે વૈરાજ્યશતક -

મા મા જંપહ બહું જે બદ્ધા ચિક્કણેહિં કમ્મેહિં ।
સંવેસિં તેસિં જાયડ હિઓવએસો મહાદોસો ॥
જેઓ ચીકુણા કર્મોથી બંધાયલા છે, તેમને બ્લુ ઉપદેશ ન આપો.
એમને એ બધો જ હિતોપદેશ મહાદોષનું કારણ બને છે.

યાદ આવે ઉપદેશમાલા-

કિં મૂસગાણ અત્થેણ ? કિં વા કાગાણ કણગમાલાએ ? |
મોહમલખવલિયાણ કિં કજુવએસમાલાએ ? ||

ઉદ્રને ધનનું શું કામ છે ? કાગડાઓને સોનાની માળાનું શું
કામ છે અને જે જીવ મોહ-મળથી ખરડાયેલો છે, અને ઉપદેશમાળાનું
ય શું કામ છે ?

જ્ઞાનીઓએ ઉપદેશ આપતા પહેલા એ જોવાનું કહ્યું છે - કે એ
વ્યક્તિ એ ઉપદેશને યોગ્ય છે કે નથી ?

કેડયં પુરિસે ? કં વા ણાએ ?

સામી વ્યક્તિ કઈ છે એ જોવું અને ક્યા દર્શનવિશોષને માનનારી
છે એ પણ જોવું.

આસજ્જ ઉ સોયારં ણાએ ણયવિસારાઓ બૂઆ ।

શ્રોતાને આશ્રીને જેવા શ્રોતા હોય તેવા પ્રકારની દેશના નયવિશારદ
મહૃત્માએ આપવી જોઈએ.

ક્યારેક એવું બને છે કે પરિવારમાં એકાદ વ્યક્તિ ધર્મમાં વધુ
આગળ નીકળી જાય છે, અને પદ્ધી ધર્મના નામે સંઘર્ષો થાય છે,
ધર્મથી જ સંઘર્ષો થાય છે, એવું પણ નથી, સંઘર્ષો તો પહેલા ય હતા,
જેઓ બિલકુલ ધર્મ પામ્યા જ નથી, તેઓમાં ય સંઘર્ષો તો થયા જ કરે
છે, પણ હુવે નિમિત આવ્યું ધર્મનું. એ ચંડાણને જેમ તે મુનિવર પર



ગુસ્સો આવ્યો એમ પરિવારના ધર્મી સભ્ય પર બીજા સભ્યોને ગુસ્સો આવે એવું બનતું હોય છે, ખાસ કરીને જ્યારે તે ઉપદેશ આપે ત્યારે, એમાં ચ વિશેષ ત્યારે, જ્યારે ઉપદેશ આગાહ બની જાય છે, શું કરવું ? અહીં પ્રસ્તુત છે કેટલાક ઉપાયો.

- (૧) બીજા હેરાન થાય એ રીતે ધર્મ ન કરો. દા.ત. કોઈને પંખો જોઈએ છે, એ જ જગ્યાએ સામાયિક લેવી, જેનાથી એને અપીતિ થાય, એવું ન કરો.
- (૨) ધર્મની અશુદ્ધિઓને દૂર કરો, ધર્મને 'નાટક' બનતા અટકાવો. એનાથી તમે અને ધર્મ બે ચ અળખામણા બનો છો. દા.ત. સામાયિક લઈને સાંસારિક બાબતો કરવી કે સાંસારિક વાતો કરવી. પ્લીજ સામાયિકમાં સંસાર ન કરો.
- (૩) ધર્મ એવી રીતે કરો કે એ બીજા પર બોજો ન બને. દા.ત. વર્ષીતપ કરવો ને એમાં બેસણામાં રસોઈમાં ખાસ દ્રવ્યો, ખાસ ગુણવત્તા, ખાસ સમય કે ખાસ પદ્ધતિનો આગાહ રાખવો - આવું ન કરો. ઘરના રોજિંદા દ્રવ્યો અને રોજિંદા સમયે જમવાથી થઈ શકે એવો તપ કરો. (ઘરના સભ્યો માટે બોજો ન બને ને ઉદ્ઘાસ વધતો હોય તેવો કેસ અપવાદ સમજવો.)
- (૪) તમે બહુ ધર્મી છો, મહાન છો, જ્ઞાની છો, આવું વલણ કદી ન રાખો, અને એવી વાત કદી ન કહો, સાચો ધર્મ પોતાને દોષિત અને પાપી જ માનતો હોય છે.
- (૫) જે ધર્મ ન કરતા હોય, તેમની પણ કદી નિંદા ન કરો, તેમના માટે મનથી પણ કાંઈ ખરાબ ન વિચારો. તેમના વ્યક્તિત્વના પણ સારા પાસાઓને ઉપસાવો. અને તેમની અનુમોદના કરો.
- (૬) બધાંને મીઠી દાખિથી જુઓ. અમૃતદાખિથી જુઓ. બધાંને સારા જ માનો અને બધાના પ્રત્યે સારા જ બનો.
- (૭) બીજાને તમારા પ્રત્યે ખૂબ જ સદ્ભાવ ઊભો થયો હોય તેઓ તમને



મહાન માનતા હોય અને તમારી પાસેથી કંઈક જ્ઞાન કે ધર્મ પામવાની ઈર્ચછા રાખતા હોય, તો જ તેમને કંઈક ઉપદેશ આપો અને એ પણ તેમની તરસથી થોડો ઓછો આપો જેનાથી તેમની તરસ જીવતી રહે.

- (૮) આપણા વિચારો સારા અને સાચા પણ હોય તો ય બીજા પર એ ઠોકી બેસાડવા, એ હુકીકતમાં એમને સારા વિચારો અને ધર્મ પ્રત્યે નફરત ઊભી કરવાનો રસ્તો છે. નીતિશાસ્કો કહે છે -

ગ્રામે ચ ઘોડશે વર્ષે પુત્રં મિત્રમિવાચરેત् - જ્યારે તમારા દીકરાને સોળમું વર્ષ બેસે, ત્યારે ભૂલી જાઓ કે એ તમારો દીકરો છે, હવે એ તમારો મિત્ર છે, એમ સમજુને ચાલો. (હા, પંદર કે તેથી નીચેની ઊમરના સંતાન સાથે કડકાઈ કરી શકાય, પણ એ પ્રેમ અને જ્ઞાનદાન સાથેની હોલી જોઈએ.)

- (૯) બને એટલું મૌન રાખો. તમારા જીવનને બોલવા દો, એની અસર વધુ સારી અને વધુ ઊંડી થશે.
- (૧૦) સમભાવ અને સહજાનંદ એ એક અપેક્ષાએ શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ છે. એના વગર વાચિક શ્રેષ્ઠ ઉપદેશ આપવામાં આવે, તે પણ કનિષ્ઠ બની જાય છે.
- (૧૧) તમે જે પણ ધર્મ કરો છો, તેને બરાબર સમજુને કરો, તેની થિયરી, તેને કરવાની સાચી પદ્ધતિ, તે કરવાની જરૂરિયાત, તે કરવાના કારણો, તે કરવાના ફાયદા, તે ન કરવાથી થતાં નુકશાનો, આ બધું શાસ્ત્રીય રીતે, તાઈક્ક રીતે અને ઉદાહરણો સાથે તમે સમજ લો. અને જ્યારે તમારા ધર્મ સામે વાંધો ઉઠાવાય કે જિજ્ઞાસા રજુ કરાય, ત્યારે એકદમ પ્રેમપૂર્વક સમજવો.
- (૧૨) તમારી પાસે કોઈ વિરોધ કે જિજ્ઞાસાનો સંતોષકારક જવાબ ન હોય, તો પ્રેમથી એટલું જ કહો, કે હું તો એક આરાધક છું. જ્ઞાની નથી. જો તમારે ખરેખર સત્ય જાણવું હોય, તો મારી સાથે જ્ઞાની ગુરુભગવંત



પાસે ચાલો. તમારા સવાલો પૂછવાનું ખરું સ્થાન એ છે. હું જવાબ ન આપી શકું એનાથી શાસ્ત્ર કે ધર્મ ખોટા સાબિત થઈ જતા નથી.

(૧૩) છાણકા, મહેણા, ટક-ટક, વિકારભાવ આમાંથી કશું પણ કરનાર ધર્મી ધર્મી તરીકે મટી જાય છે. આ રીતે ધર્મની પ્રેરણા કરવાનો ખરો અર્થ છે અધર્મની પ્રેરણા કરવી.

ચંડાળને મન ધર્મનો અર્થ અંધશ્રદ્ધા હતો. હકીકતમાં સંસારનો અર્થ અંધશ્રદ્ધા છે. મમ્મી માટે રડતો-કકળતો બાળક સમજે છે કે મમ્મી જ એની સુરક્ષા અને પોષણ છે. મમ્મી એને ડેફિનેટલી કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં સુખી જ રાખશે, પણ એને ખબર નથી, કે મમ્મી તો ગમે ત્યારે બીમાર પડી શકે છે, અને મરી જઈ શકે છે, તો પછી મમ્મીને એ જે રીતે જુએ છે એ અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજું શું છે? મમ્મી વધુમાં વધુ પોતાના છેલ્છા શાસ સુધી દીકરાને સાચવશે, પછી શું? ધારો કે પોતે મમ્મી પહેલા ઓફ થઈ ગયો અને તે મમ્મીએ દીકરાના છેલ્છા શાસ સુધી સેવા કરી, પણ પછી શું? દુર્ગતિમાં શું? અરે, આ ભવમાં ય મમ્મી સેવા કરતી હોવા છતાં રોગ, અકર્માત્, મૃત્યુ, ઘડપણ, શોક, આફતો વગેરેનો ભય તો ઉભો જ છે. મમ્મી લાખ ઈછે તો ય થવાનું થઈને જ રહે છે, તો પછી મમ્મી એટલે શરણ, મમ્મી એટલે સુખ, આ વાત અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજું શું છે?

સુલમાં ભાણતો છોકરો જે ભાણે છે, તેના પુરાવાઓની તેની પાસે કોઈ જ માહિતી હોતી નથી, એ વિષયો, પાઠ્યપુસ્તકો ને પાઠો સાચા હોય કે ખોટા હોય, એની માટે તો અંધશ્રદ્ધા જ બનીને રહી જાય છે. એટલું જ નહીં, એ સ્ટુડન્ટ એમ માનીને ભાણે છે કે આ બધું બહું જ જરૂરી અને ઉપયોગી છે, એના જીવનમાં એ બધું બહું જ કામ લાગવાનું છે. માટે જ તો આ સુલ, ટ્યુશન, કલાસ, ટેક્સબુક્સ, ટ્રોન્સપોર્ટશન વગેરે વગેરેની આટઆટલી જહેમત ઉઠાવવામાં આવે છે. એ બિચારાને ખબર જ નથી કે એ એજયુકેશન એટલું બધું નકામું ને બોજા જેવું છે, જે એના જીવનના અમૂલ્ય વર્ષોને અને એના મા-બાપની



પરસેવાની કમાળીને તું સ્વાહા કરી જનાનું છે. તો પછી આ એજન્યુકેશન એ પણ અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજું શું છે ?

માણસ ઓઈ મહેનતે મોટી કમાળી કરવા માટે ધંધામાં ઝંપલાવે છે. ધંધાની એને મન વ્યાખ્યા જ આ હોય છે. એ જ ધંધો એને ઉજાગરા, ઉપાધિ ને ચિંતા આપે છે, તો ધંધા માટે એની જે માન્યતા છે, એ અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજું શું છે ? ચિંતામુક્તિ માટે માણસ નોકરી શોધે છે, પણ એમાં ય ગમે ત્યારે લે-ઓફ મળવાની ચિંતા ઊભી જ હોય છે, તો એ નોકરી પ્રત્યેની ય આસ્થા અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજું શું છે ?

માણસ પત્નીનો અર્થ કરે છે સેવા, સુખ, હાશ, આનંદ. પણ એ જ પત્ની એના રહ્યા સહ્યા હાશ અને સુખને ય ઓઈયા કરી જતી હોય છે, તો પત્ની માટે એની માન્યતા એ અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજું શું છે ?

માણસ દીકરાનો અર્થ કરે છે ઘડપણની લાકડી, પણ જ્યારે એ જ દીકરો સગા બાપ સાથે ય દુર્વ્યવહાર કરે, એમની સેવા ન કરે ને ઉપરથી હેરાનગતિ કરે, ત્યારે એ દીકરા માટેની ઘારણા નકરી અંધશ્રદ્ધા સાબિત થઈ જાય છે.

માણસ પૈસાનો અર્થ કરે છે શાંતિ અને સલામતી, પણ એ જ પૈસો ઉજાગરો કરાવે છે, ચિંતાની આગમાં શેકે છે, ઘરમાં જગડા કરાવે છે, માણસને વધુ જોખમમાં મુકે છે, તો પછી પૈસા માટેનો અભિમાય એ શુદ્ધ અંધશ્રદ્ધા નથી તો બીજું શું છે ?

માણસ શરીરનો અર્થ કરે છે - હું /મારું, વફાદાર સાથી, પણ એ ય ખરે સમયે હાથતાળી આપી દે છે, એ ઘરનું થાય છે ને બોજ બની જાય છે, એ માંદુ પે છે ને ત્રાસ બની જાય છે, એ મરી જાય છે ને રાખ બની જાય છે, એ નથી ‘હું’ નથી ‘મારું’, તો પછી આ માન્યતા અંધશ્રદ્ધા નહીં તો બીજુ શું છે ?



માણસ ઘરનો અર્થ કરે છે કાયમી નિરાંત ને કાયમી નિવાસ. પણ એ જ ઘર અવારનવાર સળગતું રહે છે, ને ત્રાસ આપતું રહે છે. એ જ ઘર જીવતાં કે મરતાં છોડી જ દેવું પે છે, તો પછી ઘર માટેનો અભિગમ એ અંધશક્તા નહીં તો બીજું શું છે ?

જીવનમાં આપણાને ત્રણ વસ્તુ મળતી હોય છે -

- (૧) સંસાર, (૨) સંસાર માટેની અંધશક્તા અને
(૩) એ અંધશક્તા પરનો ગ્રહાર.

વહેલા મોડા પણ એ અંધશક્તા પર ગ્રહાર થાય છે. સંસાર આપણાને એની ભાષામાં એની ખરી વ્યાખ્યા સમજાવે છે. ‘મારો અર્થ આ છે.’ આજ સુધીમાં સંસારે અનંત ભવોમાં આપણી અંધશક્તા તોડી છે. પણ આ ભવે ચ આપણે બીજા ભવોની જેમ નવી નકોર અંધશક્તા વસાવીને સંસાર માંડી રહ્યા છીએ.

હકીકતમાં તો સંસારે આપણી અંધશક્તા પર ગ્રહારો કર્યા એટલી જ ઘટના હતી. આપણી અંધશક્તા અનધેકેબલ હતી. સંસારે એની ખરી વ્યાખ્યા સમજાવી દીધી, એ પણ હકીકત હતી ને આપણે કશુંય ન સમજ્યા એ પણ હકીકત હતી.

સંસાર પ્રત્યેની અંધશક્તા તૂટે એનું જ નામ વૈરાય. વૈરાયનો અર્થ છે જાગવું, વૈરાયનો અર્થ છે દેખવું, વૈરાયનો અર્થ છે સમજવું. વૈરાયનો અર્થ છે અનાદિની ભ્રમણપામાથી બહુર આવવું, વૈરાયનો અર્થ છે સંસારની ખરી વ્યાખ્યાને જડબેસલાક સમજુ લેવી.

સંસાર પ્રત્યેની પૂર્ણ શક્તા કે એ મને બધી જ રીતે બરબાદ જ કરશો એનું નામ વૈરાય. પત્ની ઉપરનો પૂરો વિશ્વાસ કે એ મને નરકની કાળી યાતનાઓ સુધી પહોંચાડશે જ, એનું નામ વૈરાય. પુત્ર ઉપરનો પૂરો ભરોસો કે એને વળગો રહ્યો તો હું ભવસાગરમાં તુલ્લિશ જ એનું નામ વૈરાય. પૈસા ઉપરની પૂરી આસ્થા કે એ મને આત્મિક દિલ્લિયે બિખારી જ બનાવશો, એનું નામ વૈરાય. સગાં-વહાલા માટેનો પાકો



ખ્યાલ કે મારી સંસાર-જેલના ચોકીદારો તેઓ જ છે આનું નામ વૈરાગ્ય. જિનશાસન પરનો પૂરો વિશ્વાસ કે એ મને બધી જ રીતે ન્યાલ કરી દેશે આનું નામ વૈરાગ્ય. દેવ-ગુરુ પરની પૂરી શ્રદ્ધા કે ‘મારા’ તો આ જ છે, બીજા કોઈ નહીં, આનું નામ વૈરાગ્ય. ધર્મ પરની પૂર્ણ આસ્થા કે સુખનો સ્નોત આની સિવાય બીજો કોઈ જ નથી, આનું નામ વૈરાગ્ય.

ચંડાળ કુઠાર લઈને દોડી રહ્યો છે. હમણા મારી નાંખુ મહાત્માને એવું રૌદ્ર ધ્યાન કરી રહ્યો છે. ને એક કાળો સાપ એને કાતિલ ઊંખ મારી દે છે. યાદ આવે ત્રિષદ્ધિચરિત-

અત્યુગ્રપુણ્યપાપાનાં સદ્ય એવાપ્યતે ફલમ् ।

અતિ ઉગ્ર પુણ્ય અને અતિ ઉગ્ર પાપ, આ બેનું ફળ તાત્કાલિક જ મળી જતું હોય છે. ચંડાળ મરીને સીધો પહેલી નરકમાં પહુંચ્યો જાય છે. કા...શ..



* તૃતીય પુરુષ પ્રકાર *

- (૩) વિમધ્યમ પુરુષ - જે જીવો ધર્મ-અર્થ-કામને પરસપર અડયાગ ન થાય એ રીતે સેવે છે. જે જીવો આલોક અને પરલોક બંનેને નજર સામે રાખીને જીવે છે. મોક્ષની જેઓ નિંદા ય નથી કરતાં ને ઈર્છા ય નથી કરતા. તે વિમધ્યમ જીવો છે. તેઓ પરલોકમાં સુખ મળે તેવી ઈર્છાથી ધર્મને સેવે છે. ધર્મનો મહિમા તેમના મનમાં ફીટ બેસેલો હુએ છે.
- યस્મિન્નૈવ પિતા હિતાય યતતે, માતા ચ ભ્રાતા સુતઃ,
સैન્યં દૈન્યમુપैતિ ચાપચપલં, યત્રાફલં દોર્બલમ् ।
તસ્મિન् કષ્ટદશાવિપાકસમયે, ધર્મસ્તુ સંવર્મિતઃ,
સજ્જઃ સજ્જન એષ સર્વજગતઃ, ત્રાણાય બદ્ધોદ્યમઃ ॥
- જ્યાં પિતા, માતા, ભાઈ કે પુત્ર કોઈ જ હિત કરી શકતા નથી,
ધનુષ્યમાં ચ્યપળ એવુ સૈન્ય સુદ્રા જ્યાં લાચાર છે, બાહુભળ જ્યાં
બિચારું છે, આફત જ્યાં સોળે કળાએ ખીલી છે, ત્યાં એક સક્ષણ
ભેંટ બાંધીને આખી ય દુનિયાની રક્ષા કરવા માટે મેદાને પડે છે,
જેનું નામ છે ધર્મ. - શાંતસુધારસ
- ઇહ યચ્છતિ સુખમુદિતદશાङ્કં, પ્રેત્યેન્દ્રાદિપદાનિ રે ।
ક્રમશો જ્ઞાનાદીનિ વિતરતિ, નિ:શ્રેયસસુખદાનિ રે ॥
- અહું આપે છે આલોકનું સર્વાંગીણ સુખ. પરલોકમાં આપે છે
ઇન્દ્રાદિ પદ. ક્રમશઃ આપે છે જ્ઞાનાદિ સદ્ગુણો, જે આપે છે મોક્ષનું
સુખ. ખરેખર ધર્મનો મહિમા અપરંપાર છે. - શાંતસુધારસ
- બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વैશ્ય, કૌણુંબિકો, રાજાઓ, બીજા પણ જેઓ આલોક-
પરલોકના સુખ માટે ઉઘમ કરે છે. અને આલોક-પરલોકમાં દુઃખ ન
આવે એ માટે સાવચેત છે, તેઓ વિમધ્યમ જીવો છે.
- જે મિથ્યાત્વીઓ મોક્ષાભિલાષી છે, જ્ઞાન, ધ્યાન, તપ, કષ્ટ કરનારા

છે, તેઓ પણ પરમાર્થને નહીં જાણતા હોવાથી વિમધ્ય છે.

જે સમ્યક્તવીઓ પણ નિયાણું કરે છે. ચક્રવર્તી વગેરેના વૈભવ અને ભોગની ઈરદ્ધા કરે છે, તેઓ પણ વિમધ્યમ છે.

આ બધા જીવો ધર્મની અપેક્ષા રાખે છે. પરલોક-વિરુદ્ધ હોય એનો ત્યાગ કરે છે અને પાપભીરુ હોય છે. પણ તેઓ સમ્યક ધર્મને સમજાવનાર ગુરુ વિના ધર્મના સ્વરૂપને સમ્યક પામી શકતા નથી.

□ ધર્મસ્ય દુર્લભો જ્ઞાતા, સમ્યગ् વક્તા તતોડપિ ચ ।

શ્રોતા તતોડપિ શ્રદ્ધાવાન्, કર્તા કોડપિ તત: સુધી: ॥

ધર્મને બરાબર જાણનાર વ્યક્તિ દુર્લભ છે. તેના કરતા પણ વધુ દુર્લભ છે ધર્મનો સમ્યક વક્તા. તેના કરતા પણ વધુ દુર્લભ છે શ્રદ્ધાળુ શ્રોતા અને તેના કરતા પણ વધુ દુર્લભ છે સદ્બુદ્ધિવાન કર્તા (જે ધર્મ કરે તે)

□ કર્મના લાઘવથી જીવ ક્યારેક ધર્માર્થી તો બની જાય છે, પણ સમ્યક દેવ-ગુરુ-ધર્મનું સ્વરૂપ ન જાણો, તેથી તેઓ સમ્યક ધર્મના ફળને સાધી શકતા નથી. જેમ કે શ્રીપતિ સાર્થવાહ.

ચન્દ્રાવતી નગરીમાં ચન્દ્રતિલક રાજાનો પ્રિય શ્રીપતિ સાર્થવાહ મિથ્યાત્વી હતો. એ ધર્માર્થી હતો પણ જૈન ધર્મને ન'તો જાણતો.

□ જાનનિ કામં નિખિલા: સસજ્ઞા,

અર્થ નરા: કેડપિ ચ કેડપિ ધર્મમ् ।

જૈન ચ કેચિદ્ ગુરુદેવશુદ્ધમ्,

કેચિચ્છિવં કેડપિ ચ કેડપિ સામ્યમ् ॥

બધા જ સંજી જીવો 'કામ' ને સમજે છે. કેટલાંક નરો અર્થને સમજે છે. કેટલાંક ધર્મને સમજે છે. કેટલાંક ગુરુ અને દેવ આ બંને તત્ત્વોની શુદ્ધિવાળા એવા જૈન ધર્મને સમજે છે, કેટલાક મોક્ષને સમજે છે અને કેટલાક સમતાને સમજે છે - અધ્યાત્મકલ્પદુઃ



- सरागोऽपि हि देवश्वेद्, गुरुरब्रह्मचार्यपि ।
कृपाहीनोऽपि धर्मस्यात्, कष्टं नष्टं ह हा जगत् ॥

जो सराग पाणि ‘देव’ होय, जो अब्रक्षम्यारी पाणि ‘गुरु’ होय अने दया वगरनो पाणि जो ‘धर्म’ होय, तो पती गयुं खलास थઈ गई दुनिया. - योगशास्त्र.

- बन्धुर्न नः स भगवान् रिपवोऽपि नान्ये,
साक्षात् दृष्टचर एकतमोऽपि चैषाम् ।
श्रुत्वा वचः सुचरितं च पृथग् विशेषं,
वीरं गुणातिशयलोलतया श्रिताः स्म ॥

नथी महावीरस्वामी अभारा सगां, के नथी तो बीजा अभारा दुश्मन, साक्षात् तो ऐमनामांथी एकने पाणि अमे जोया नथी, हा, ए बधांना वयनोनो अमे अभ्यास कर्यो, ए बधांना चरित्रोनो अमे अभ्यास कर्यो. अने अमे महावीरस्वामीना गुणोनी पाछण पागल बनी गया, ऐमना वयनोनी अने ऐमना चरित्रनी बेजोड़ता अमे जोई अने अमे ऐमनुं शराङ्जुं लई लीधुं. - लोकतत्त्वनिर्णय.

- रागी च यो भवति यश्च विमुक्तरागः ।
पूज्यस्तयो क इह ब्रूत चिरं विचिन्त्य ॥

ऐक छे रागी ने ऐक छे वीतरागी. खूब विचार करो ने जवाब आपो के ए बेमां पूज्य कोणि होई शके ? - लोकतत्त्वनिर्णय.

- वीतरागमतो ध्यायन् वीतरागो भवेद् भवी ।
रागादिदूषितं ध्यायन् सरागो बध्यते स्फुटम् ॥

भाटे जे वीतरागनुं ध्यान करे ते वीतराग बनी जाय छे, जे रागादिदूषितनुं ध्यान करे ते रागी बने छे अने कर्मोथी बंधाय छे. - योगसार

- पीड्यो ममैष मम चैष तु रक्षणीयो,
बध्यो ममैष च न चोत्तमनीतिरेषा ।



नि:श्रेयसाभ्युदयसत्त्वहितार्थबुद्धे-

र्वारस्य सन्ति रिपवो न च वशनीया: ॥

આને મારે પીડા કરવાની છે. આનું મારે રક્ષણ કરવાનું છે, અને આને મારે મારી નાંખવાનો છે, આવી કદી ઉત્તમની નીતિ ન હોઈ શકે. આની સામે પ્રભુ મહાવીરસ્વામીની ચિત્તવૃત્તિ જુઓ. બધાનો મોક્ષ થાઓ. બધાનો અભ્યુદય થાઓ. જીવમાત્રનું કલ્યાણ થાઓ. નથી પ્રભુના કોઈ દુશ્મન, નથી પ્રભુએ કોઈને છેતરવાના. - લોકતત્ત્વનિર્ણય.

- पक्षपातो न मे वीरे, न द્રेषः कपिलादिषु ।
युक्तिमद्रूचनं यस्य, तस्य कार्यः परिग्रहः ॥

પ્રભુ વીરનો મારે પક્ષપાત પણ નથી અને કપિલ વગેરે પ્રત્યે મને દ્રેષ પણ નથી. જેના વચનમાં યુક્તિ છે, તેમના વચનનું ગ્રહણ કરવું જોઈએ. - લોકતત્ત્વનિર્ણય.

- ઇમાં સમક્ષં પ્રતિપક્ષસાક્ષિણા-મુદારઘોષામવઘોષણાં બુંવે ।
ન વીતરાગાત् પરમસ્તિ દૈવતં, ન ચાપ્યનેકાન્તમૃતે નયાસ્થિતિः ॥

સમસ્ત પ્રતિપક્ષોના સાક્ષીઓની સમક્ષ હું આ ઉદાર ઘોષવાળી ઘોષણા કરું છું, ‘વીતરાગથી શ્રેષ્ઠ કોઈ દૈવતા નથી અને અનેકાન્તવાદ સિવાય ન્યાયમર્યાદા પણ નથી.’ - અયોગવ્યવચ્છેદ દ્વાત્રિંશિકા.

- અપક્ષપાતેન પરીક્ષમાણા, દ્વયં દ્વયસ્યાપ્રતિમં પ્રતીમः ।
યથાસ્થિતાર્થપ્રથમં તવૈત-દસ્થાનનિર્બન્ધરસં પરેષામ् ॥

પ્રભુ ! નિષ્પક્ષપાત પરીક્ષા લેતા અમને બંનેની બે વસ્તુ બેજોડ દેખાય છે. તારું આ યથાસ્થિતપદાર્થનું પ્રકાશન અને બીજાઓનો ખોટા આગ્રહનો રસ.

- શ્રીપતિ સાર્થવાહે ધર્મબુદ્ધિથી યજ્ઞ કર્યો. એક લાખ જગ્નાને જમાડ્યા. બાર વર્ષ વાવડી, કૂવા, તળાવ કરાવ્યા. દીકરાને ઘરભાર સોંપી રાજાની રજા લઈ તીર્થયાત્રા કરવા ઉત્તર દિશામાં ગયા. ત્યાં ક્યાંક જંગલમાં



વૃક્ષ નીચે પરમબ્રહ્મપવિત્ર મહિનશરીરી મહુર્ખિને જોઈને કહ્યું - ‘આહો !
આ કોઈ અમંગળમૂર્તિ છે. આવા ગંદા શરીરે વળી કેવો ધર્મ ?’

આ સાંભળીને મહુર્ખિએ એમના પર અનુગ્રહ કરવા એને આધ્યાત્મિક
શૌચ સ્વરૂપ સમજાવ્યું. તેણે માઝી માંગીને કહ્યું, આપની વાત સાચી
છે પણ હું શું કરું ? હું મારા કુળાચારને છોડવા સમર્થ નથી.

- ગુણાનુરાગપ્રભવં હિ ગૌરવં,
કુલાઙ્ગનાવૃત્તમતોઇન્યથા ભવેત્ ।

કુણાંગનાને જે પતિ મહ્યો એ જ પરમેશ્વર એણે બીજું કાંઈ વિચારવાનું જ ન હોય. એ રીતે કેટલાંક જીવો કુળકમપ્રામ ઈષ્ટદેવતાને
જ માને છે, ગુણોના અનુરાગથી પ્રગટેલ ભક્તિભાવ તેમનામાં હોતો
નથી. - સિદ્ધસેની દ્વાત્રિંશિકા.

- દુરુક્તમેતસ્ય અહં કિમાતુરો ?
મમૈષ કઃ ? કિં કુશલોજિન્તતા વયમ् ? ।
ગુણોત્તરો યોઽત્ર સ નોજુનાસિતા,
મનોરથોઽપ્યેષ કુતોઽલ્પચેતસામ् ? ॥

સ્પષ્ટ-પણે દેખાય છે કે એ ધર્મનું વચ્ચન સમ્યક્ નથી, ખોટું
છે, શું હું પાગલ છું કે એ ય વચ્ચનને માની લઉં ? શું એ ઈષ્ટદેવતા
મારા સણા છે, શું મેં મારું કલ્યાણ ગુમાવી દીધું છે ? જે ગુણશ્રેષ્ઠ
હુશે એ જ મારા ઈષ્ટદેવતા, આવો મનોરથ પણ મંદબુદ્ધિ જીવોને
ક્યાંથી હોય ? - સિદ્ધસેની દ્વાત્રિંશિકા.

- મયેદમભ્યુદિતમિત્યદોષલં,
ન શાસ્તુરેતન્મતમિત્યપોહૃતે ।
તથાપિ તચ્છિષ્યતયૈવ રમ્યતે,
કૃતજ્ઞતૈષા જલતાઽલ્પસત્ત્વતા ॥
- મારા દર્શનમાં કહ્યું માટે નિર્દોષ, મારા ઈષ્ટદેવતાએ નથી કહ્યું



માટે ખોટું. ખબર છે કે આપણામાં પોલ છે. છતાં જેને પકડ્યા તેને પકડ્યા. હવે તેમના જ અનુયાયી બની રહેવાનું. આ એક પ્રકારની કૃતજ્ઞતા છે, જેના દ્વારા દોષો સામે આંખ આડા કાન કરાય છે. આ એક પ્રકારની જડતા છે. જેમાં પકડેલું છોડવાની વૃત્તિ જ નથી, આ અલ્પસત્ત્વતા પણ છે, જ્યાં ‘સત્ય’ને જોવા છતાં એને સ્વીકારવાની તેવઽ નથી. - સિદ્ધસેની દ્વાત્રિશિકા.

□ ભાર વર્ષે એ તીર્થયાત્રાઓ કરી પાછા ફરે છે. કમશાઃ ઘરડો થાય છે. દીકરો-વહુ અવજ્ઞા કરે છે. એ વિચારે છે કે ઘડપણ કેટલું દુઃખદાયક છે !

દેહો સયણો લચ્છી, આણ મહત્તં ચ બુદ્ધિવિળણાણं ।

વુહૃતે સંપત્તે, છદ્ગવા જંતિ પુરિસસ્ત્ત ॥

ઘડપણ આવે એટલે છ વસ્તુ જાય - (૧) શરીર (૨) સ્વજન
(૩) સંપત્તિ (૪) આજ્ઞા (૫) મહત્વ (૬) બુદ્ધિવિજ્ઞાન.

દીકરા-વહુ પર એમને ગુસ્સો આવે છે. મરીને એ જ નગરમાં કોઈ ભરવાડને ત્યાં બકરો થાય છે. એનો જ દીકરો પિતાના શ્રાદ્ધના દિવસે એને ખરીદે છે. ઘર જોઈને એને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થાય છે.. આ મારું છે... આ મારું છે...

□ જ્યારે એ સાર્થવાહ હતો ત્યારે ય એ ભ્રમણા જ હતી કે એ તેનું છે, ને અત્યારે ય એની ભ્રમણા જ છે કે એ તેનું છે... ત્યારે ય એ વિવશપણે મરી ગયો હતો, ને અત્યારે ય એ રાડારાડ કરતો દીકરાના હૃદ્યે મૃત્યુ પામે છે.

એ સાપ થાય છે. પૂર્વવેરથી દીકરા-વહુને કરેલે છે. તે બંને જંગલમાં હરણા-હરણી થાય છે. સાપ મરીને સિંહ થાય છે. તે બંનેને મારી નાંખે છે. તેઓ મરીને હાથી-હાથિણી થાય છે, તેમને ય તે સિંહ મારી નાંખે છે. તેઓ મરીને તે જ વનમાં ભીલ-ભીલડી થાય છે. પૂર્વ વેરથી ભીલ અને સિંહ એક બીજાને મારી નાંખવા માટે સજ્જ



બને છે.

એ મહર્ષિ, જેમની સાર્થવાહે નિંદા કરેલ, તે જ વિચરતા ત્યાં આવે છે. અમને જોઈને સિંહ કંઈક પ્રસન્ન થઈને નજીક આવે છે. અમને મહર્ષિએ કહ્યું, “અરે શ્રીપતિ ! શું તને યાદ નથી આવતું ?”

જાઓ સિ સત્થવાહો, છાગો સપ્પો તાઓ અ સિંહો ય ।

મિચ્છત્તમોહમૂઢો, ઇણિં પિ હુ કુણસુ જિણધમ્મં ॥

તું સાર્થવાહુ થયો, બકરો, સાપ અને સિંહ થયો, આ બધાનું કારણ એ જ હતું કે તું ભિથ્યાત્વમોહુથી મૂઢ હતો. હજુ ય જિનધર્મની ઉપાસના કરી લે.

સિંહને પૂર્વભવો યાદ આવે છે. એ સ્વનિંદા કરે છે. હવે તિર્યચભવે શું જિનધર્મ કરીશ એમ વિચારી મુનિને નમીને દીનપણે ઊભો રહે છે, ત્યાં પેલું ભીલયુગલ આવ્યું. સિંહને પૂર્વવેરથી ગુસ્સો આવે છે. એને મારવા જાય છે, ત્યાં મુનિ કહે છે, - ‘હે સિંહ ! શું તું અમને નથી જાણતો. આ તો તારો દીકરો ને એની વહુ છે.’

પુત્તવહૂ સપ્પભવે, મિઅજુઅલં મારિઅં ચ સિંહભવે ।

તત્તો અ હત્તિજુઅલં, અજ વિ વેર કિમુવ્વહસિ ?॥

તે સાપના ભવે એ દીકરા-વહુને માર્યા. સિંહના ભવમાં એ હરણ-હરણી થયા હતા એમને માર્યા. પછી તેઓ હાથી-હાથિણી થયા હતા એમને માર્યા. હજુ ય તું કેમ વેર રાખે છે ?

સિંહ યમકે છે, શાંત થાય છે, પશ્ચાત્તાપ કરે છે. ભીલ-ભીલડી પણ સત્ય જાણીને વેરને છોડે છે. ભીલ કહે છે, “હે મહર્ષિ ! અમારું ખૂબ જ ભાગ્ય કે તમારા વચનથી અમારું જુનું વેર ગયું. અને અમે સંસારનું સ્વરૂપ જાણ્યું.”

પછી એ ભીલ સિંહના પગે પડ્યો અને ક્ષમા માંગી. સિંહ પણ તે બે પર પ્રસન્ન થાય છે. ત્રાણેના મનમાં વિધાનનો કોઈ પાર નથી.

- સિંહ કે ભીલ એ કદાચ આપણું ભવિષ્ય હોઈ શકે છે. ગુરુનો યોગ થવા છતાં, સમજણા મળવા છતાં, શારીરિક અનુકૂળતા હોવા છતાં જિનાજ્ઞાપાલન માટે આપણે સર્વ શક્તિ લગાવી દેતા નથી. તો આપણે શું સાબિત કરવા માંગીએ છીએ ? આપણે ભવસાગરમાં રૂબી જ જવું છે ? આપણે દુઃખી જ થવું છે ?

આપણે અહીં સુધી આવ્યા, આટલી ઉંચી ભૂમિકાએ આવ્યા, એનો અર્થ એ છે કે સંસારનું લોહું એકદમ તપેલું છે, હું અત્યારે એના પર ઘા કરીને એને તોડી નહીં નાંખીએ, તો ક્યારે તોડીશું ? આપણે નિગોદ ભેગા થઈ જઈએ ને એ સાવ જ ઠરી ગયું હોય ત્યારે ?

- માણુસસજમ્મે તડિલદ્ધ્યમિમિ, જિણિંદધમ્મો ણ કાઓ ય જેણ । તુંદે ગુણે જહ ધાણુક્ષણ, હત્થ મલેવિયવ્વા અવસ્સ તેણ ॥

માનવભવરૂપી કિનારો મળવા છતાં જોણે જિનધર્મનું પાલન ન કર્યું, એણે બરાબર એ જ રીતે હાથ ઘસતા રહી જવું પડશે, જે રીતે દોરીની પણાંધ તૂટી જાય એટલે ઘનુઘરિ હાથ ઘસતા રહી જવું પડે છે. - વૈરાઘ્યશતક

- મહુર્ષિ એમને કહે છે - બધાં અહીં સ્વજન થયા છે અને બધાં પરજન થયા છે. ભવભ્રમણ કરતાં દરેક જીવની આ કથા છે.

સવ્વે જાયા સયણા, સવ્વે જીવા ય પરજણા જાયા ।

ઇક્રિક્રસ્મ જિઅસ્મ ઉ, સંસારે સંસરંતસ્સ ॥

ત્યાં તો ત્યાં કોઈ તાપસો આવે છે. ભીલ-ભીલડી ને સિંહ પૂર્વસંસ્કારથી તેમને જોઈ આનંદિત થાય છે અને તેમને નમે છે. ભીલ કહે છે, “હે મુનિઓ ! તમે અમારા પૂર્વભવના ગુરુઓ છો. અમારા મહાભાઘ્યથી અમે તમને જોયા, તેથી અમે કૃતકૃત્ય થઈ ગયા.”

મહુર્ષિ જુઓ છે - એમને કેવા મિથ્યાત્વના સંસ્કારો છે ! ખરેખર દૃષ્ટિરાગ ભવાંતરમાં ય સાથે આવે છે.



કામરાગસ્નેહરાગૌ, તત્વજ્ઞાનાં ન દુસ્ત્યજૌ ।

એ તેષામપિ પ્રાયો, દૃષ્ટિરાગસ્તુ દુસ્ત્યજઃ ॥

તત્ત્વને સમજે એ કામરાગ અને સ્નેહરાગને તો સરળતાથી છોડી શકે છે, પણ દૃષ્ટિરાગને છોડવો એ તેમના માટે પણ દુષ્કર છે.

તેમને ભિથ્યાત્વમૂઢ જાણીને મહર્ષિ બીજે વિહાર કરે છે. સિંહ અનશન કરીને પહેલા દેવલોકમા આભિયોગિક દેવ થાય છે. ભીલ-ભીલડી તાપસવ્રત લઈ અજ્ઞાનતપ કરી ત્યાં જ આભિયોગિક દેવ થાય છે. ત્યાં મહર્દ્ધિક દેવોને જોઈને દુઃખી થાય છે અને આત્મનિંદા કરે છે, કે આપણે મળેલ પીણ જિન્દ્ઘર્મ પૂર્વીભવમાં ન કર્યો. કમશઃ તેઓ જૈનધર્મને પામીને મોક્ષે જશે.



* ચોથો પુરુષ પ્રકાર *

(૪) મધ્યમ જીવો :- જે જીવો ધર્માર્થકામમોક્ષ ચારે પુરુષાર્થોને સાધે. મોક્ષને જ પરમ તત્ત્વ માને, બધું સમજે પણ સંસારને છોડીને દીક્ષા ન લઈ શકે. તે જીવો વ્રતધારી શ્રાવકો પણ હોય છે અને બીજા પણ ઉપશાંતકખાયી દાન, શીલ, તપમાં રુચિવાળા, શુભભાવથી ભાવિત અંતઃકરણવાળા ભદ્રિક જીવો પણ હોય છે. તેઓ આલોકમાં બહુજનમાં માનનીય, પ્રશંસનીય મોક્ષાભિલાખી હોય છે અને પરલોકમાં દેવત્વ કે મનુષ્યત્વ પામે છે. જેમ કે જિનયન્દ્રકુમાર.

તે શ્રેષ્ઠીપુત્ર હોય છે. યક્ષના વરદાનથી અને પુણ્યથી ચાર પત્ની અને ૫૦૦૫ રત્નો મેળવે છે. ચતુર્ણાની ભુવનભાનુમુનિ પાસેથી ધર્મ પામીને બારવ્રતધારી શ્રાવક બને છે. ચિંતામણિ અને બીજી પણ સંપત્તિ દ્વારા જબરદસ્ત અભયદાન, જિનાલયસર્જન, સુપાત્રદાન, અનુકૂંપાદાન, પરોપકરાદિ કરી ગૃહસ્થપણે જ અનશાન કરીને શુભ-ધ્યાનપૂર્વક સમાધિથી મરીને બારમા દેવલોકમાં શક્સામાનિક થાય છે. અને ક્રમશઃ મોક્ષ જશે.



* પંચમ પુરુષ પ્રકાર *

(૫) ઉત્તમ :- જેનું મન મોક્ષમાં જ છે. જે પરમ સત્તવનું અવલંબન કરીને સંસાર-ત્યાગ કરે છે અને નિર્મળ સંયમ પાણીને મોક્ષે જાય છે. જેમ કે મહેન્દ્ર રાજા. એ ભુવનભાનુ કેવળી પાસેથી બોધ પામીને રાજ્યત્યાગ કરીને દીક્ષા લે છે અને મોક્ષે જાય છે.

પરિસંખ્યાન કાર્યમ् ।

પ્રશ્નમરતિમાં પૂ. ઉમાસ્વાતિ મહારાજા કહે છે કે જે ભવસ્વરૂપ-વિષયસ્વરૂપ-ઈન્દ્રિયસ્વરૂપ વગેરેનો વિચાર કરે, એનું કલ્યાણ થાય છે.

ઉત્તમ જીવની આ રીત હોય છે - સમ્યકું વસ્તુસ્વરૂપનું ચિંતન પરિસંખ્યાન.

પરિસંખ્યાન જેમની પાસે નથી, એ મૂર્ખ છે. મૂર્ખ/પાગલ/ગાંડા સિવાય બધા જ લાંબો વિચાર કરે છે. નાસ્તિકશિરોમણિ પણ તત્કાણનો જ વિચાર નથી કરતો, એ ય પછીની મિનિટનો, પછીના કલાકનો પછીના દિવસ-મહિના-વર્ષ-દશકાનો વિચાર કરે છે. નાસ્તિકની જે દલીલ છે કે અદૃષ્ટસુખ માટે દૃષ્ટસુખને કેમ છોડવું ? આ પ્રશ્નના આધારે તો નાસ્તિકે પણ લૌકિક શિક્ષાણ, વ્યવસાય, નોકરી વગેરે પ્રવૃત્તિ છોડવી જ પડશે. ધંધો શું છે ? કષ્ટ છે, ઉપાધિ છે, ભાર છે, ચિંતા છે, પરિશ્રમ છે, એનાથી કમાણી થશે, એનાથી પૈસા મળશે, એનાથી સુખ મળશે, એ આશાએ જ એ બધું કષ્ટ સહન કરવામાં આવે છે. પણ એ કમાણી વગેરે તો અદૃષ્ટ હોય છે. ખેતી, નોકરી, ધંધો કાંઈ પણ કરો, એનો અર્થ એ જ છે કે ભાવિના સુખ માટે વર્તમાનનું કષ્ટ વહોરી લેવું. તો આસ્તિક શું કરતા હોય છે ? ને નાસ્તિક પણ જો આ જ કરે છે, તો એનામાં અને આસ્તિકમાં ફરક જ શું રહ્યો ? નાસ્તિક આસ્તિકને ગમે તેટલો ખાડી, હકીકતમાં એ પણ આસ્તિક જ હોય છે. એ મહિના-વર્ષ-દશકાનો પછીના સુખનો વિચાર



કરે છે, ધર્મી સદીઓ-હજારો-અસંખ્ય વર્ષોનો વિચાર કરે છે. છે તો બે ય આસ્તિક જ. ફરક એટલો જ કે ધર્મી વધુ સમજદાર છે.

જેની દાખિ આલોક સુધી ય નથી પહુંચી એ અધમતમ છે. જેની દાખિ આલોક સુધી જ છે, એ અધમ છે. જેની દાખિ પરલોક પર પણ છે, તે વિમધ્યમ છે. જેની દાખિ મોક્ષ પર જ છે અને જેના જીવનમાં પરલોકહિતની જ પ્રધાનતા છે, તે મધ્યમ જીવ છે. જે સર્વશક્તિથી મોક્ષ માટે જ પુરુષાર્થ કરે છે, તે ઉત્તમ છે ને જે સ્વયં મોક્ષગામી બનીને બીજાને પણ મોક્ષપદેશ આપે તે ઉત્તમોત્તમ છે.

ઉત્તમ એટલે સાધુ. સાધુ એટલે ઉત્તમ. પંચસૂત્ર કહે છે -
તહા પસંતગંભીરાસય

સાધુ એટલે જેમનો આશય પ્રશાંત અને ગંભીર છે. સંસારનો ઉકળાટ અને તુચ્છતાની સામે સંયમની પ્રશાંતતા અને ગંભીરતાની તુલના કરો. હજુ તો મા-બાપ જીવે છે અને તેમની પાસેથી બધી જ પ્રોપર્ટી લઈ લેવાની વૃત્તિ આ સંસારનું પ્રતિબિંબ છે, શુદ્ધના ગયાના ૫૦ વર્ષ પછી ય ડગલે ને પગલે એમની સમૃતિ અને સમર્પણ એ સંયમની વૃત્તિ છે.

પાર્ટનરના ત્રેવીશ વર્ષના દીકરાને એસિડ છાંટીને છરાના આઈ ઘા મારીને મારી નાંખવો આનું નામ સંસાર, ને પોતાના પર ઉપસર્ગ કરનાર પ્રત્યે ય હિતભાવના રાખવી આનું નામ સંયમ.

સાવજ્જોગવિરયા

જ્યાં મન-વચન-કાયાથી કરાણ-કરાવાણ-અનુમોદનથી પાપ કરવાનો સંપૂર્ણ ત્યાગ છે એનું નામ સંયમ. જ્યાં મોટા સુખ માટે નાનું ય પાપ કરવાની તૈયારી નથી. એનું નામ સંયમ. જ્યાં નાના ય સુખ માટે મોટું પાપ કરવામાં ય કોઈ વાંધો આવતો નથી એનું નામ સંસાર.

પંચવિહાયારજાણગા

પાંચ પ્રકારના આચારનું પરિણતિમામ શાન જ્યાં છે, એનું નામ



સંયમ અને જ્યાં અનાચારની ગટરો સતત ઉભરાતી રહે છે એનું નામ સંસાર.

પરોવયાયાર નિરયા

જ્યાં પરાર્થમય જીવન છે એનું નામ સંયમ. અને સ્વાર્થનો ગંધાતો ઉકરડો છે એનું નામ સંસાર.

પટમાઇનિદંસણા

સંયમ એટલે કમળ, સંસાર એટલે કાદવ, સંયમ એટલે સિંહ, સંસાર એટલે ભૂંડ, સંયમ એટલે હાથી, સંસાર એટલે શાન, સંયમ એટલે શરદઋતુનું શુદ્ધ જળ, સંસાર એટલે તેજાબ, સંયમ એટલે પૃથ્વીની સહુનશીલતા, સંસાર એટલે ઉકળાટ જ ઉકળાટ, સંયમ એટલે સુરીલું સંગીત, સંસાર એટલે નર્યો ધોંઘાટ, સંયમ એટલે મેરુપર્વત, સંસાર એટલે ચગાણ, સંયમ એટલે ખફ્ફાળી શૃંગ, સંસાર એટલે ભૂતોનું ટોળું, સંયમ એટલે ભારંડ પંખી, સંસાર એટલે ધોર બેભાની, સંયમ એટલે વર વૃષભ, સંસાર એટલે મંકોડાની કેડ.

ઝાણજ્ઞયણસંગયા

ધ્યાન અને અધ્યયન એટલે સંયમ, ડાકોળિયા અને હજામત એટલે સંસાર.

વિસુજ્જમાણભાવા

ક્રમશઃ વર્ધમાન વિશુદ્ધિ એટલે સંયમ. ક્રમશઃ વર્ધમાન અશુચિ એટલે સંસાર.



* ખણ પુરુષ પ્રકાર *

(૬) ઉત્તમોત્તમ - તીર્થકર નામ કર્મના વિપાકમાં વર્તતા તીર્થકરો સ્વયં મોક્ષે જાય છે અને અદળક જીવો પર ઉપકાર કરે છે તેઓ ઉત્તમોત્તમ છે.

અભ્યવહારરાશિમાં - નિગોદમાં ય તેમનું તથાભવ્યત્વ બીજા જીવો કરતા વિશિષ્ટ હોય છે, તે જીવો એકેન્દ્રિયાદિ ભવોમાં ય ચિંતામણિ-પદ્મરાગ વગેરે વિશિષ્ટ ભવોમાં જાય છે. અંતિમ ભવમાં પંચકલ્યાશુક, ચોત્રીશ અતિશયો, પાંત્રીશ વાણીના ગુણો, આઠ પ્રતિહૃદ્યો આ બધાં જ ઐશ્વર્ય સાથે તે જીવો ધર્મતીર્થની સ્થાપના કરે છે. પ્રચંડ પરોપકાર કરે છે અને મોક્ષે જાય છે.

અધમાધમથી ઉત્તમ કે ઉત્તમોત્તમ સુધીની યાત્રા એ જ હુકીકતમાં મોક્ષયાત્રા છે. બીજા શબ્દોમાં રાગથી વૈરાઘ્યની યાત્રા એ જ મોક્ષયાત્રા છે. અધમાધમનો અર્થ છે કાતિલ રાગ, અધમનો અર્થ છે ભયાનક રાગ, વિમધ્યમ એટલે રાગ, મધ્યમ એટલે વિરાગ, ઉત્તમ એટલે જવલંત વિરાગ, ઉત્તમોત્તમ એટલે ઝળહળતો વિરાગ, જે બીજા લાખો જીવોમાં ય વિરાગની જ્યોત પ્રગટાવી હે.

તમે આખી દુનિયા ફરો, અનંત ભવ ભટકો, અનંત ભોગ કરો કે અનંત યોગ કરો, છેવટે તમારે વૈરાઘ્ય પર જ આવવું પડશો. વૈરાઘ્ય વગર સુખ નથી, વૈરાઘ્ય વગર શાંતિ નથી, વૈરાઘ્ય વગર મોક્ષ નથી. તો પછી અત્યારથી જ વૈરાઘ્ય કેમ ન કેળવવો ?

વૈરાઘ્ય ભાવનાને ખૂબ ધૂંટો, વૈરાઘ્યની વૃદ્ધિ થાય તેવા ગ્રંથો વાંચો, વૈરાઘ્ય વધે એવી ગાથાઓ, સજાયો, ગીતો કરો, વૈરાઘ્ય વધે એવા પ્રવચનો સાંભળો, વૈરાઘ્ય વધે એવા દીક્ષા વગેરેના પ્રસંગોને માણો. વૈરાઘ્યની તીવ્ર વૃદ્ધિ કરનાર એકાદ વાક્ય, કરી, શ્લોક વગેરેને ખૂબ ખૂબ રટ્ટા કરો... બધી જ શક્તિ લગાવીને ય વૈરાઘ્યનું ઉપાર્જન કરો. યાદ આવે મરણવિભક્તિ પ્રકીર્ણક આગમ...



જેણ વિરાગો જાયછ તં તુ સવ્વાયરેણ કાયવ્વં ।
મુચ્છિ ઉ સસંવેગી, અણંતાઓ હોઅસંવેગી ॥

ભર્વ પ્રયત્નથી તમે એવું કરો જેનાથી વૈરાય પ્રગટે. વૈરાગીનો મોક્ષ
થાય છે, રાગીનો અનંત સંસાર થાય છે.

વૈરાયની વૃદ્ધિ એ જ કલ્યાણની વૃદ્ધિ છે. વૈરાયની હાનિ એ
જ કલ્યાણની હાનિ છે. વૈરાયની વૃદ્ધિ એ જ સુખની વૃદ્ધિ છે, વૈરાયની
હાનિ એ જ સુખની હાનિ છે. યાદ આવે સિદ્ધસેની દ્વાત્રિંશિકા.
વિરાગહેતુપ્રભવં ન ચેત્સુખં, ન નામ તત્કિદ્ધિદિતિ સ્થિતાવયમ् ।
સ ચેન્નિમિત્તં સ્ફુટમેવ નાસ્તિ ન, ત્વદન્યતઃ સ ત્વયિ યેન કેવલ: ॥

પ્રભુ ! જે સુખના મૂળમાં વૈરાય નથી, તે સુખ સુખ જ નથી,
એવી અમારી પ્રબળ માન્યતા છે.

પ્રભુ ! અને તાત્ત્વિક વૈરાય તારી સિવાય બીજે ક્યાંયથી મળે
એમ નથી. કારણ કે એ તો ફક્ત તારામાં જ છે.
યાદ આવે અનંત જ્ઞાનીઓનું વચ્ચન -
ક્ર યામ: ? ક્ર નુ તિષ્ઠામ: ?, કિં ક્રૂમ: ? કિન્નુ કુર્મહે ?
રાગિણશ્ચિન્તયન્યેવ, નીરાગઃ સુખમાસતે ॥

ક્યાં જઈએ ? ક્યાં રહીએ ? શું બોલીએ ? શું કરીએ ? આ રીતે
રાગી જીવો વિચારે છે, જેમને રાગ નથી તેઓ સુખેથી જીવે છે.

રાગનો અર્થ છે ઉકળીને બાળીભવન થઈ જવું, વૈરાગ્યનો અર્થ
છે ઠરીઠામ થઈને શાશ્વત થઈ જવું. રાગનો અર્થ છે માથાકૂટ કરીને
મેળવવું અને છાતીકૂટ કરીને છોડવું, વૈરાગ્યનો અર્થ છે સતત સ્વસ્થ
અને ભસ્ત રહેવું. રાગનો અર્થ છે રોકકળ, વૈરાગ્યનો અર્થ છે પરમ
સમાધિ.

રાગનો સીધો અર્થ થાય છે કલર, પેઇન્ટ, સ્ફિટિક ઉપર પેઇન્ટ
કરવાથી સ્ફિટિકની ગરિમા, મહિમા, ગુણવત્તા, મૂલ્ય બધું જ નંદવાઈ

જાય છે. એમ આત્મામાં રાગ આવે એટલે એના ગુણો, એની ગરિમા, એનું સુખ, એનો આનંદ બધું જ નંદવાઈ જાય છે. સ્ફિટિક જેવો છે આત્મા, પેઇન્ટ જેવો છે રાગ, એને ખોતરતું ઓજાર છે વૈરાઘ્ય, એનાથી જે સ્વરૂપ પ્રગટે છે, એનું નામ છે વીતરાગતા. બસ, વૈરાઘ્યનું ઓજાર લઈને કામે લાગીએ, વીતરાગતાને પ્રગટાવવા માટે આની સિવાય બીજો કોઈ જ ઉપાય નથી.

પરમ તારક પરમ શ્રદ્ધેય શ્રી જિનાક્ષાવિરુદ્ધ લખાયું હોય,
તો ભિન્ધામિ દુક્કડમ્.

વૈશાહ વદ ૯, વિ.૨૦૭૫,
સૂર્ય પ્રેਮ શાસનમંદિર, ચાંદખેડા.



* વૈરાઘ્યપોષક લાહિત્ય *

- | | |
|-----------------------------|-------------------------------|
| ❖ આદિનાથને વંદન અમારા | ❖ આનંદધનની આત્માનુભૂતિ (૧-૪૧) |
| ❖ ઓર ન ચાહુ રે કંત | ❖ સદા મગન મેં રહુના |
| ❖ શ્રાવકનું સૌન્દર્ય (૧, ૨) | ❖ આ છે સંસાર |
| ❖ પ્રસંગતાની પરબ* | ❖ સંયમ કબ હી મિલે |
| ❖ વેદનાના શિખરે* | ❖ ડિલે ઈસ તેન્જરસ |
| ❖ અપહિયં કાયળ્વં | ❖ વિલંબ કરતા પહેલા |
| ❖ બ્રહ્મ easy | ❖ આપના માટેની ભવિષ્યવાણી |
| ❖ શ્રામાય સંવાદ | ❖ સંયમની અંજલિ |
| ❖ સંયમ સંવાદ | ❖ ઉપમિતિની અંજલિ (૧-૮) |
| ❖ સમતા | ❖ ઉપમિતિ ભવ પ્રપંચ કથા (૧-૧૧) |
| ❖ સુખોપનિષદ્દ* | ❖ સંશોપનિષદ્દ* |
| ❖ સાભ્યોપનિષદ્દ* | ❖ શમોપનિષદ્દ* |
| ❖ સત્ત્વોપનિષદ્દ* | ❖ આત્મપરિણાતિ, આત્મપરિણાય |
| ❖ બ્રહ્મોપનિષદ્દ* | ❖ અધ્યાત્મની અંજલિ (૧-૩) |

* પુસ્તકોનું ગ્રામિસ્થાન - શ્રી જિનશાસન આરાધના ટ્રૂસ્ટ છે. શેષ પુસ્તકોનું ગ્રામિસ્થાન - અહો શ્રુતમ્ છે.

